

Gemengd kerkelijk gehuwde katholieken:
cijfers en ervaringen

Rapport nr. 575

november 2008

dr. Ton Bernts
drs. Gert de Jong
m.m.v. drs. Sylvia Grevel

Kaski
onderzoek en advies over religie en samenleving

Toernooiveld 5
6525 ED Nijmegen
Postbus 6656
6503 GD Nijmegen
tel. 024 - 365 35 31
fax 024 - 365 34 85
www.ru.nl/kaski
info@kaski.ru.nl

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding.....	5
1.1	Achtergrond van het onderzoek	5
1.2	Vraagstelling.....	6
1.3	Uitvoering van het onderzoek.....	6
1.4	Opzet van de rapportage	8
2	Gemengde huwelijken in cijfers.....	9
2.1	Totaal aantal burgerlijke en r.-k. kerkelijke huwelijken	9
2.2	Het aantal gemengde kerkelijke huwelijken.....	10
2.3	Combinaties binnen gemengde huwelijken.....	12
2.4	De invloed van gemengd huwen op kerklidmaatschap	13
3	Ervaringen van gemengd kerkelijk gehuwden	15
3.1	Inleiding	15
3.2	Huwelijksvoorbereiding en -viering.....	16
3.3	Geloofsleven en kerkelijke participatie	17
3.4	Geloofsopvoeding	18
3.5	Gemengde huwelijken tussen christenen en moslims	20
4	Cijfers en beleid ten aanzien van gemengde kerkelijke huwelijken in het buitenland	23
4.1	Duitsland.....	23
4.2	Frankrijk.....	25
4.3	Canada	26
4.4	Zwitserland	27
4.5	Indonesië.....	28
5	Samenvatting en conclusies	31
5.1	Aantal en percentage gemengde kerkelijke huwelijken	31
5.2	Ervaringen van gemengd gehuwde paren	31
5.3	Pastoraal beleid in het buitenland.....	33
5.4	Conclusies	34
	Bijlagen	39

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van het onderzoek

De huidige multiculturele en multireligieuze samenleving brengt met zich mee dat er duurzame relaties voorkomen tussen partners met verschillende religieuze achtergrond. Het kan hierbij gaan om verschillende relatievormen, zoals ongehuwd samenwonen, geregistreerd partnerschap, burgerlijk huwelijk en kerkelijk huwelijk. Betrof het vroeger vooral kerkelijke huwelijken tussen protestanten en katholieken, sinds de dekolonisatie, de immigratie en de ontkerkelijking vanaf de jaren zestig betreft het ook huwelijken van christenen met hindoes of moslims, en vooral ook met buitenkerkelijken.

De bisschoppenconferentie is zich van deze ontwikkelingen bewust en meent dat er aanleiding is om het pastorale vraagstuk van een gemengd kerkelijk huwelijk van een rooms-katholieke partner met een partner van een andere religieuze gezindte opnieuw te bezien. Daartoe heeft zij aan het Kaski opdracht gegeven om een onderzoek uit te voeren met als doel aandachtspunten te formuleren voor het kerkelijk beleid ten aanzien van gemengde kerkelijke huwelijken, alsmede de basis te bieden voor praktische handreikingen voor gemengd gehuwden zelf en voor pastores.

Het onderzoek is gezien de bovenbeschreven doelstelling beperkt tot de kerkelijke huwelijken. Doel is immers om met name ook de pastorale praktijk rond de huwelijksvoorbereiding en –sluiting te ondersteunen. Hier komt bij dat het aannemelijk is dat de typische problematiek van ‘twee geloven op een kussen’ zich vooral voordoet bij betrokken kerkleden, voor wie een kerkelijk huwelijk of een vorm van relatie-inzegening vanzelfsprekend of gewenst is. Met andere woorden, door een beperking tot de kerkelijke huwelijken zal de problematiek het duidelijkste aan het licht komen.

Gemengde kerkelijke huwelijken worden onderverdeeld in twee typen:

- Indien een r.-k. partner een huwelijk sluit met een protestante of een orthodoxe partner, spreekt men van *mixta religio*. Om een dergelijk huwelijk binnen de r.-k. kerk te kunnen sluiten, moet de bisschop verlof geven.
- Indien er sprake is van een huwelijk met een moslimpartner, een partner van een andere religie of een partner zonder religie, is er sprake van *disparitas cultus*. Voor een geldige r.-k. huwelijksluiting dient in zo'n geval bij de bisschop dispensatie te worden aangevraagd.

1.2 Vraagstelling

Om te komen tot aandachtspunten voor kerkelijk beleid en praktische handreikingen voor gemengd gehuwden en pastores, is een driedelige vraagstelling ontwikkeld.

1. *In welke mate en in welke varianten komen gemengde kerkelijke huwelijken voor?*

Met het oog op het te ontwikkelen beleid is het belangrijk om de omvang van het vraagstuk van de gemengde kerkelijke huwelijken juist in te schatten. Daartoe wordt onderzocht hoe vaak gemengde kerkelijke huwelijken voorkomen en in welke combinaties van religieuze achtergronden. Om deze cijfers in de juiste context te kunnen plaatsen, is het ook belangrijk om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van het totaal aantal huwelijken.

2. *Wat is de impact van een gemengd kerkelijk huwelijk op de huwelijksluiting, het geloofsleven en (eventueel) de geloofsopvoeding van de kinderen?*

De formulering van aandachtspunten voor kerkelijk beleid en de ontwikkeling van praktische handreikingen voor gemengd gehuwden en pastores worden gebaseerd op nader inzicht in de ervaringen en wensen van betrokken echtparen. Daarbij gaat het met name om de ervaringen wat betreft de huwelijksluiting, het eigen geloofsleven en de geloofsopvoeding van de kinderen. Het betreft hier punten waar – zoals uit de literatuur blijkt – de onderlinge verschillen zich sterk kunnen doen voelen. ‘De ergste ruzies barsten los bij de geboorte van kinderen en in hun puberteit’ (Speelman, geciteerd in Weseman 2008).

3. *Wat is het beleid en de pastorale praktijk ten aanzien van gemengde huwelijken in een aantal buitenlandse bisdommen?*

Uiteraard is de problematiek van de kerkelijke gemengde huwelijken niet beperkt tot de Nederlandse kerkprovincie. Het is dan ook dienstig om te bezien of en hoe beleid in dit opzicht in een aantal buitenlandse bisdommen wordt ontwikkeld.

1.3 Uitvoering van het onderzoek

Deelvraag 1: Cijfers over gemengde kerkelijke huwelijken

Voor de beantwoording van deze vraag zijn een aantal reeds beschikbare gegevensbestanden nader geanalyseerd. Het betreft de parochiestatistieken die het Kaski jaarlijks verzameld, alsmede gegevens uit de enquête Sociaal-Culturele Ontwikkelingen in Nederland (SOCON), een langlopend, grootschalig onderzoeksproject van de Radboud Universiteit (Eisinga 2002). Via deze secundaire analyse kan worden nagegaan in welke mate en in welke varianten gemengde kerkelijke huwelijken voorkomen.

Deelvraag 2: Ervaringen van gemengd kerkelijk gehuwden echtparen

Om de ervaringen van de gemengd kerkelijk gehuwden te achterhalen, zijn elf uitgebreide kwalitatieve interviews uitgevoerd. De respondenten zijn geworven via navraag in eigen kring van de onderzoekers, via contacten met priesters en pastoraal werkers en via suggesties vanuit het SRKK.

Wat de religieuze achtergrond van de niet-katholieke partner betreft, hebben we gekozen voor huwelijken met een christen, met een moslim en met een buitenkerkelijke. Er zijn 5 katholiek - protestantse echtparen geïnterviewd, 1 echtpaar katholiek met ex-protestants, 2 echtparen bestaande uit een katholiek en een moslim, en 3 echtparen waarbij de katholiek partner was getrouwd met een buitenkerkelijke partner.

Bij de selectie hebben we norm van katholiek kerkelijk gehuwd iets ruimer gehanteerd, omdat het steeds om zeer waardevolle en relevante informatie ging. Van de geïnterviewde echtparen was er één niet kerkelijk gehuwd, één in de protestantse kerk gehuwd en had bij drie andere echtparen een soort inzegening of plechtigheid met een katholieke voorganger plaatsgevonden, zonder een aanvraag voor verlof of dispensatie.

In de gesprekken met de echtparen is gevraagd naar de vragen, uitdagingen en problemen die een gemengd huwelijk destijds opleverden voor de huwelijkssluiting. Daarnaast naar de impact voor het gelovige leven van de partners en de geloofsopvoeding van eventuele kinderen. Daarbij is ook gevraagd naar kerkelijke participatie: gaat men naar de kerk, gaat men ook naar religieuze bijeenkomsten van de partners, worden de sacramenten van doop, eerste communie en vormsel aan de kinderen bediend, enz.

De gesprekken duurden circa 2 uur, en verliepen in een goede sfeer. Een verslag van de interviews is opgenomen in de bijlage.

Deelvraag 3: Buitenlandse situatie

Uit diverse buitenlandse bisdommen in Duitsland, Frankrijk, Zwitserland, Canada, de Verenigde Staten en Indonesië is informatie gevraagd over het beleid en de pastorale praktijk ten aanzien van gemengd gehuwden.

Tijdstip van uitvoering

Het onderzoek is uitgevoerd in 2006 en 2007. Met de betrokken beleidsmedewerkers op het SRKK wat betreft oecumene, kerkjuridische aangelegenheden en interreligieuze dialoog, alsmede met de Begeleidingscommissie voor Kerkelijke Statistiek en Onderzoek is tijdens het onderzoek overlegd over de voortgang.

1.4 Opzet van de rapportage

In hoofdstuk 2 worden de cijfers over het voorkomen van gemengde kerkelijke huwelijken gepresenteerd. In hoofdstuk 3 zijn vervolgens de echtparen aan het woord over huwelijkssluiting, geloofsleven en geloofsopvoeding. De teksten van de interviews zijn opgenomen in de bijlage. In hoofdstuk 4 wordt inzicht gegeven in het beleid ten aanzien van gemengde kerkelijke huwelijken in een aantal buitenlandse bisdommen. De rapportage besluit met conclusies en aanbevelingen. De aanbevelingen zijn geformuleerd door de Begeleidingscommissie voor Kerkelijke Statistiek en Onderzoek, op basis van diverse besprekingen van de voorliggende rapportage.

2 Gemengde huwelijken in cijfers

In dit hoofdstuk wordt allereerst de vraag beantwoord in welke mate en welke varianten gemengde kerkelijke huwelijken voorkomen. Dit geschiedt op basis van een analyse van cijfers uit de parochiestatistieken van het RK Kerkgenootschap. Hieruit kan niet alleen worden afgeleid wat het aantal gemengde kerkelijke huwelijken is, maar ook of het zich handelt om *mixta religio* (huwelijk met een christen) of *disparitas cultus* (huwelijk met een niet-christen).

Uit de parochiestatistiek is echter niet af te leiden of het bijvoorbeeld gaat om een huwelijk met een moslim of met een buitenkerkelijke partner. Deze informatie hebben we daarom betrokken uit een ander databestand, namelijk dat van het reeds genoemde SOCON-bestand. Hierbij gaat het overigens niet om uitsluitend kerkelijke huwelijken, maar om *alle burgerlijke huwelijken*. Niettemin kan aldus een indruk worden gekregen van de religieuze achtergrond van de niet-katholieke partner in de gemengde *kerkelijke* huwelijken.

Aan het slot van dit hoofdstuk maken we een overgang naar hoofdstuk 3, de ervaringen van gemengd gehuwde partners. We doen dit door de weergave van een recent onderzoek naar de impact die een gemengd burgerlijk huwelijk heeft voor het kerklidmaatschap van het echtpaar.

2.1 Totaal aantal burgerlijke en r.-k. kerkelijke huwelijken

In de periode 1960 tot 1970 is een stijging van het aantal burgerlijke huwelijken te zien. In die periode steeg het aantal huwelijken van 89.100 naar 123.631. Vanaf 1970 treedt een daling in. In 2006 registreerde het CBS 71.157 huwelijken tussen mannen en vrouwen.

Het aantal r.-k. kerkelijke huwelijken kent vanaf 1960 een stijging tot 1972 van ruim 35.000 naar ruim 46.000, waarna een daling inzet in absolute zin tot 6.455 in 2006. Het percentage r.-k. huwelijken in verhouding tot het aantal gesloten burgerlijke huwelijken daalt vanaf 1960 van 40% naar 9% in 2006.

tabel 2.1 Aantal gesloten huwelijken voor de burgerlijke stand tussen mannen en vrouwen, en het aantal in de r.-k. kerk gesloten huwelijken

jaar	burgerlijk huwelijk	r.-k. huwelijk	%
1960	89.100	35.644	40,0
1965	108.517	44.484	41,0
1969*	117.397	45.464	38,7
1975	100.081	35.893	35,9
1980	90.182	28.098	31,2
1985	82.747	20.299	24,5
1990	95.649	18.645	19,5
1995	81.469	14.070	17,3
2000**	88.074	10.715	12,2
2001	79.667	9.200	11,5
2002	83.970	8.855	10,5
2003	78.928	7.700	9,8
2004	72.231	6.800	9,4
2005	71.113	6.600	9,3
2006	71.157	6.455	9,1

* over 1970 ontbreken de gegevens

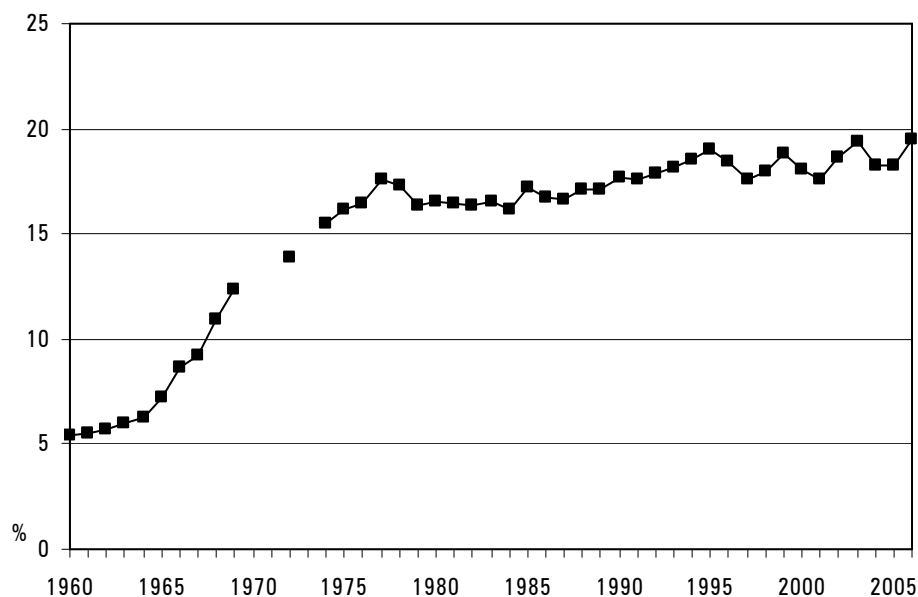
** vanaf 2000 uitsluitend opgenomen het aantal huwelijken tussen mannen en vrouwen

Te zien valt dat het aantal burgerlijke huwelijken daalt, al is er sprake van enige schommelingen. Het aantal r.-k. huwelijken daalt eveneens, maar verhoudingsgewijs veel sneller dan het aantal burgerlijke huwelijken. Minder mensen gaan trouwen en binnen die kleiner wordende groep sluiten aanmerkelijk minder mensen een r.-k. kerkelijk huwelijk. Dit resulteert in de reeds genoemde daling van 40% van alle huwelijken naar ruim 9% van alle gesloten huwelijken tussen mannen en vrouwen.

2.2 Het aantal gemengde kerkelijke huwelijken

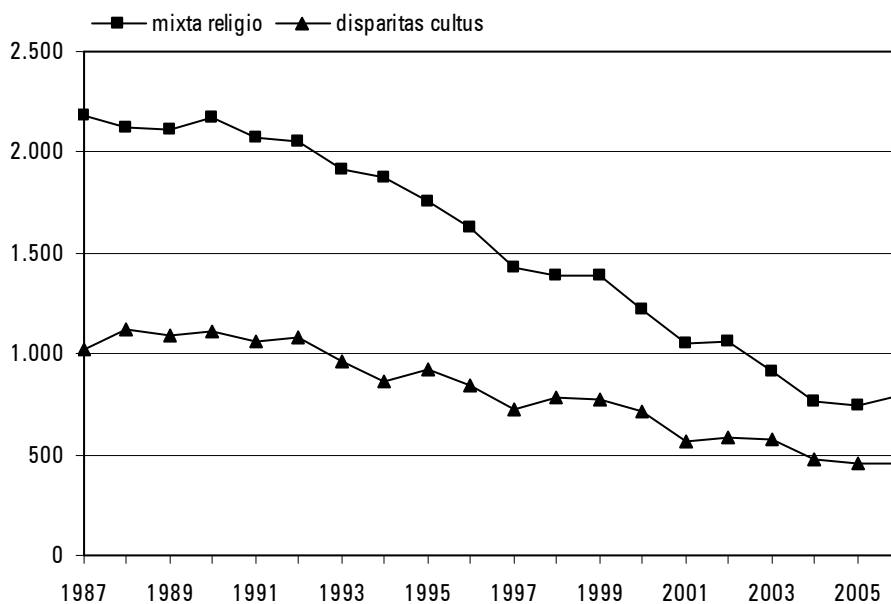
Tot eind jaren 70 is er een stijging te zien van het percentage gemengde kerkelijke huwelijken (figuur 2.1.). Vanaf dat moment treedt er een veel geringere stijging op: naar verhouding neemt het aantal gemengde huwelijken niet meer toe, en schommelt de laatste jaren rond de 20% van alle r.-k. kerkelijke huwelijken. Omdat zoals al aangegeven het absolute aantal r.-k. kerkelijke huwelijken daalt, is er uiteraard ook sprake van een daling van het absolute aantal gemengde huwelijken. In 1972 werden er in de r.-k kerk 6.450 gemengde huwelijken gesloten, in 1987 3.200 en in 2006 circa 1.250.

figuur 2.1 Ontwikkeling van het percentage gemengde kerkelijke huwelijken

Vanaf 1987 is ook het onderscheid tussen *mixta religio* (huwelijk met een christen) en *disparitas cultus* (huwelijk met een niet-christen) bijgehouden. Figuur 2.2. laat allereerst zien dat zoals we al hebben gezien, het aantal gemengde huwelijken sinds 1987 is gedaald. Voorts blijkt dat het aantal *mixta religio* huwelijken veel sterker is gedaald dan het aantal *disparitas cultus* huwelijken. Het aantal *mixta religio* huwelijken schommelt nu tussen de 750 en 800, bij *disparitas cultus* betreft het momenteel tussen de 450 en 500 kerkelijke huwelijken.

figuur 2.2 Ontwikkeling van typen gemengde kerkelijke huwelijken

Op grond van de cijfers uit de parochiestatistiek kan niet nader bepaald worden wat de religieuze achtergrond is van de niet-katholieke partner (behalve dan christen of niet-christen). Hiervoor gaan we zoals al aangegeven te rade bij gegevens uit het SOCON-onderzoek.

2.3 Combinaties binnen gemengde huwelijken

Het SOCON-onderzoek is een landelijk representatief onderzoek dat elke 5 jaar wordt gehouden (Eisinga 2002). In de uitgebreide vragenlijst wordt aan de respondenten ook naar het eigen kerklidmaatschap en dat van de eventuele partner gevraagd. Dit gebeurt via de tweetrapsvraag, waarbij eerst wordt gevraagd of men zich tot een kerkgenootschap rekent, en pas dan, indien de respondent bevestigend antwoordt, de vraag tot welk kerkgenootschap. Dit levert aanzienlijk lagere aantallen katholieken op dan op basis van het aantal doopsels te verwachten zou zijn. De reden is dat bij een tweetrapsvraag de minder betrokken, zogenaamde nominale kerkleden, aangegeven dat zij zich geen lid van de kerk beschouwen (zie met name Becker 2003). Met andere woorden: in het SOCON-onderzoek gaat het met name om de meer betrokken katholieken.

Een tweede punt is dat er uitsluitend naar het burgerlijk huwelijk wordt gevraagd, en niet naar een mogelijk kerkelijk huwelijk. Wanneer katholieken in het SOCON-onderzoek aangeven getrouwd te zijn, hoeft dit uiteraard niet per definitie een kerkelijk huwelijk te zijn. De cijfers die we analyseren, betreffen dus burgerlijke huwelijken van katholieken en niet uitsluitend kerkelijke huwelijken.

Uit de SOCON-gegevens over het jaar 2005 blijkt dat tweederde van de gehuwde katholieken met een katholieke partner is getrouwd, 3,5% met een lid van de Protestantse Kerk, 0,5% met een partner van een ander kerkgenootschap en eveneens 0,5% met een moslim. Huwelijken met partners met een andere niet-christelijke godsdienst dan de islam worden in het SOCON-onderzoek niet gevonden. De laatste twee percentages zijn overigens zo klein, dat ze met de nodige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd. Het percentage huwelijken tussen een katholiek en een onkerkelijke partner ligt op 30%.

Voor de goede orde benadrukken we nogmaals dat we geen cijfers hebben voor de kerkelijke huwelijken, maar bovenstaande uitkomsten van het SOCON-onderzoek niettemin beschouwen als een goede indicatie hiervan. De conclusie is dan dat het aantal huwelijken en dus ook kerkelijke huwelijken tussen katholieken en moslims naar verhouding zeer gering is. Bij kerkelijke huwelijken met een niet-christen gaat het in het overgrote deel van de gevallen om een buitenkerkelijke partner.

Samenvattend kan worden gesteld dat het totale aantal huwelijken dat in Nederland wordt gesloten, vanaf 1970 daalt. Het aantal r.-k. kerkelijke huwelijken daalt vanaf die periode ook, maar sterker dan het totale aantal huwelijken. Met andere woorden: zowel in absolute als in relatieve zin wordt er steeds minder in de r.-k. kerk getrouwd.

Tot eind jaren 70 vond er een stijging plaats van het percentage gemengde kerkelijke huwelijken. Daarna is er sprake van stabilisatie en ligt het percentage gemengde kerkelijke huwelijken op circa 20%. De meeste gemengde huwelijken zijn met een christen. Huwelijken met een niet-christen zijn voor het merendeel met een buitenkerkelijke partner.

2.4 De invloed van gemengd huwen op kerklidmaatschap

Mensen kunnen door hun huwelijk met een partner met een andere religie veranderen van kerkgenootschap. Voor dit onderzoek is het interessant te bezien of en in welke mate er verandering van kerkgenootschap optreedt onder katholieken die gemengd huwen. Need & De Graaf (2005) onderzochten het wisselen van kerkgenootschap en bekeren. Zij verrichtten hiertoe een analyse van 21 landelijke surveys verzameld tussen 1966 en 2003, waaronder SOCON en de *God in Nederland*-onderzoeken.

In hun analyse besteden Need & De Graaf ook aandacht aan het effect van een gemengd burgerlijk huwelijk op het kerklidmaatschap van de katholieke partner. In tabel 2.2 staan de resultaten vermeld. Bij huidig kerklidmaatschap gaat het om het kerklidmaatschap ten tijde van het tijdstip waarop de enquête werd gehouden (gemeten volgens de tweetrapsvraag). Dit tijdstip zal soms kort na een huwelijksluiting, soms ook decennia later zijn.

tabel 2.2 Huidig kerklidmaatschap van katholiek gedoopten na huwelijk met niet-katholieke partner (in %).

<i>na een huwelijk</i>	<i>inmiddels</i>		
	<i>nog steeds katholiek</i>	<i>hervormd of gereformeerd</i>	<i>inmiddels onkerkelijk</i>
met katholieke partner	91	0	9
met hervormde partner	52	18	28*
met gereformeerde partner	56	31	13
met buitenkerkelijke partner	18	1	81

* voorts nog 2% 'anders'

Het blijkt dat 91% van de katholieken die met een katholieke partner trouwen, zich nu nog steeds als lid van de katholieke kerk beschouwt. Bijna één op de tien is inmiddels buitenkerkelijk.

Wanneer een katholiek met een hervormde of gereformeerde partner trouwt, is de kans dat hij of zij katholiek blijft, ruim 50%. Bij een huwelijk met een her-

vormde partner is het aantal katholieken dat buitenkerkelijk wordt (28%) groter dan bij een huwelijk met een gereformeerde partner (13%).

Wanneer een katholiek met een buitenkerkelijke trouwt, is de kans dat hij of zij ook buitenkerkelijk wordt, zeer groot. Van de mensen die vroeger katholiek waren en met een buitenkerkelijke partner zijn getrouwd, is op dit moment 81% buitenkerkelijk en slechts 18% nog katholiek. Overigens komt het omgekeerde (niet in de tabel opgenomen) ook voor, maar wel veel minder. Van de mensen die vroeger buitenkerkelijk waren en met een katholieke partner zijn getrouwd, is op dit moment 75% nu nog buitenkerkelijk en 23% katholiek.

Uiteraard is het zo dat de keus voor een partner met een andere of geen religieuze achtergrond ook mogelijk iets zegt over het belang dat men aan de eigen religie hecht. Het bovengenoemde onderzoek geeft hierover geen uitsluitel, omdat er geen gegevens zijn over de kerkelijke betrokkenheid aan het begin van de relatie, doch uitsluitend over het al dan niet gedoopt zijn. Niettemin zijn de gevonden effecten zoals gerapporteerd in tabel 2.2 zo sterk, dat kan worden geconcludeerd dat in een gemengd huwelijk het wisselen van kerkgenootschap vaker voorkomt dan in een religieus homogeen huwelijk. Voorts blijkt dat door een gemengd huwelijk met een buitenkerkelijke partner de kans op buitenkerkelijkheid aanmerkelijk wordt verhoogd.

3 Ervaringen van gemengd kerkelijk gehuwden

3.1 Inleiding

Om een beeld te krijgen van de gang van zaken bij de huwelijksvoorbereiding en -sluiting, alsmede van het leven met een andersgelovige of onkerkelijke partner, zijn diepte-interviews gehouden met gemengd kerkelijk gehuwde paren. Zoals al in de opzet in hoofdstuk 1 aangegeven, hebben we de selectienorm iets ruimer gehanteerd, omdat respondenten niet gemakkelijk te vinden waren¹ en het bij alle geselecteerden steeds om zeer waardevolle en relevante informatie ging. Van de geïnterviewde echtparen was er één niet kerkelijk gehuwd, één in de protestantse kerk gehuwd en had bij drie andere echtparen een soort inzegening of plechtigheid met een katholieke voorganger plaatsgevonden, zonder een aanvraag voor verlof of dispensatie.

De kerkelijke gezindtes en/of levensbeschouwelijke positie van de door ons geïnterviewde echtparen staan weergegeven in tabel 3.1. Er zijn 5 katholiek - protestantse echtparen geïnterviewd, 1 echtpaar katholiek met ex-protestants, 2 echtparen bestaande uit een katholiek en een moslim, en 3 echtparen waarbij de katholieke partner was getrouwd met een buitenkerkelijke partner.

tabel 3.1 Overzicht kerkelijke achtergrond geïnterviewde echtparen

<i>echtpaar</i>	<i>man</i>	<i>vrouw</i>
1	katholiek	ex-protestants
2	katholiek	protestants
3	onkerkelijk	katholiek
4	protestants	katholiek
5	katholiek	protestants
6	katholiek	protestants
7	onkerkelijk	katholiek
8	katholiek	protestants
9	katholiek	onkerkelijk
10	moslim	katholiek
11	moslim	katholiek

In dit hoofdstuk staat de belangrijkste resultaten uit de gevoerde gesprekken weergegeven. Achtereenvolgens komen aan bod de ervaringen met de huwelijksvoorbereiding en -sluiting, de gevolgen voor het eigen geloofsleven en de impact

¹ Ook Weseman (2008) meldt in de verantwoording van haar boek met interviews met gemengd gehuwde stellen dat het vinden van respondenten lang zoeken en de hulp van veel instanties en personen vergde.

op de geloofsopvoeding van de kinderen. Een uitvoerig verslag van de gesprekken is opgenomen in de bijlage. We bedanken op deze plek de geïnterviewde echtparen dat zij hiervoor toestemming hebben gegeven. Alleen van gesprek 11 hebben we geen toestemming gekregen, en dit verslag is dan ook niet opgenomen.

3.2 Huwelijksvoorbereiding en -viering

Trouwen in de kerk is voor de geïnterviewde echtparen belangrijk. Het is een uitdrukking om hun relatie te verdiepen en binnen een gemeenschap te bevestigen. Voor de huwelijkspartners zonder kerkelijke achtergrond is dit minder van belang, maar men wil, omwille van de partner, wel meedoen. Men waardeert de viering vaak ook wel. Voor buitenkerkelijken is de viering overigens geen aanleiding om zich verder aan de kerk van de partner te verbinden.

Men kijkt tevreden terug op de huwelijksvoorbereiding en -viering. De informanten kunnen zich bijna allemaal de samenstelling van de liturgie ('het boekje') herinneren. In sommige gevallen ging de huwelijksvoorbereiding ook over de achterliggende gedachten bij het huwelijk en bij de geloofsopvoeding. Men spreekt onder andere over het hoe en waarom van een kerkelijk huwelijk. In één geval waren er drie voorbereidende gesprekken, maar dit werd niet als teveel ervaren en ook het opgegeven 'huiswerk' werd niet als hinderlijk gezien. In de vieringen was duidelijk behoefte aan een persoonlijke inbreng, waarbij er recht werd gedaan aan beide geloven. In het algemeen is dit ook gelukt.

De katholieke pastor, dominee of imam die bij de huwelijksvoorbereiding en -viering was betrokken, toonden volgens de geïnterviewden veel begrip voor de situatie en veel respect voor de keuzes van de echtparen. Veelal is met voorgangers van beide kerken gesproken. Wat betreft de rol van de voorganger in de vieringen waren er diverse invullingen: een priester, een dominee, of beiden. In geval van de huwelijken met een islamitische partner zijn er twee afzonderlijke vieringen gehouden.

In de vormgeving van de dienst is er veelal voor gekozen om geen eucharistie te vieren.

Men beseft dat het kerkelijk gemengd huwen ook aanpassingen vereist. Het aanvragen van dispensatie of verlof wordt deels geaccepteerd, al blijkt tegelijkertijd dat men nut en noodzaak van de regels niet zo sterk ziet. Een ander deel van de respondenten zag om praktische of principiële redenen af van het aanvragen van dispensatie of verlof.

Uit de interviews blijkt dat men nogal eens de kerkelijke regels rond het huwelijk niet kent of de implicaties niet (tijdig) overziet. Soms handelt men ook naar die veronderstelde regels, zonder te controleren hoe het precies zit.

3.3 Geloofsleven en kerkelijke participatie

Het blijkt dat de echtlieden veelal sterk hechten aan hun eigen kerkelijke traditie. Deze wordt niet zomaar even opgegeven omwille van de lieve vrede of voor het gemak. Anderzijds is er het harde gegeven van het gemengde huwelijk. In die zin gaan de echtparen een avontuur aan, waarbij voortdurende onderhandeling, acceptatie en soms ook gewoon uithoudingsvermogen gevraagd zijn. In een enkel geval is er een tussenweg, een gezamenlijk oecumenisch geloofsleven.

Uit de interviews komen wat betreft het geloofsleven en de kerkelijke participatie van de gemengd gehuwde paren drie tendensen naar voren. In de eerste plaats blijkt een gemengd huwelijk als een *verrijking* ervaren te kunnen worden, in de zin dat men een andere geloofstraditie leert kennen en begrijpen. Deze verrijking betreft ook de eigen religie die in de onderlinge confrontatie meer geprofileerd wordt. Interessant is dat dit met name naar voren is gebracht door de twee vrouwen die met een moslim zijn getrouwd.

Deze verrijking betekent overigens niet dat men zaken uit de andere traditie overneemt, ook al is die traditie een relevante belevingswereld van de partner. Opvallend is wederom de trouw aan en de diepe geworteldheid in de eigen traditie.

Bij de echtparen van wie één onkerkelijk is, wordt de ‘kennismaking’ met religie door de onkerkelijke partner soms als enigszins verrijkend ervaren en kan ook de katholieke partner soms wat meer ontspannen naar het eigen geloof kijken. Ook in de interviews van Weseman met gemengd gehuwden wordt verrijking van het geloofsleven door enkele van de geïnterviewde echtparen genoemd (2008, p. 35).

De tweede tendens is te typeren als *vervaging* of nivellering van het geloofsleven van betrokkenen. De wederzijdse afstand leidt er veelal ook toe dat men bepaalde elementen loslaat, zonder dat er evenzoveel nieuwe elementen voor in de plaats komen. De kerkgang wordt minder en dit kan, alhoewel niet aangegeven als zodanig, toch ook niet geheel los gezien worden van het feit dat men niet volledig kan participeren in de zin van ter communie gaan of aan het avondmaal deelnemen. Ook de religieuze momenten in huis worden minder doordat de partner er niet aan hecht of ze niet kent. De protestantse geïnterviewden geven aan dat bidden en bijbellezen minder worden, wat betreft de katholieke traditie hebben kruisteken en kruisbeeld het moeilijk. Het schort hierbij niet aan motivatie, maar de praktijk van twee verschillende kerkelijke tradities blijkt weerbarstig.

Nieuwe elementen ter vervanging van hetgeen men loslaat, zijn niet voorradig. Dit geldt minder voor degenen die in een oecumenische geloofsgemeenschap aansluiting vinden. Daar ontstaan combinaties, afwisselingen of mengvormen van religieuze elementen die in de leemte voorzien. De andere paren komen toch ‘tussen de kerken’ terecht en aldus in een proces van nivellering. Ook in de interviews van Weseman zien we dit terug. Het kruisje slaan of de kerstboom raken in onbruik (Weseman 2008, p. 81 en p. 145).

Een derde tendens is tot slot *verlies* van geloof of van participatie. Dit speelt vooral bij de katholieken die met een onkerkelijke trouwen. Hier is er het minste sprake van ‘synergie’: veeleer ondervindt men een sluipend proces van geloofsverlies of althans verminderde participatie, gepaard gaande met gevoelens van spijt. De sterke invloed van onkerkelijkheid is ook al in het vorige hoofdstuk geconstateerd aan de hand van de analyses van Need & De Graaf (zie tabel 2.2). Bij de paren die Weseman ondervroeg, komt onkerkelijkheid slechts eenmaal voor, en niet in combinatie met een katholieke, maar met een joodse partner.

3.4 Geloofsopvoeding

Allereerst volgt hier een overzicht waarin is aangegeven wat de kerkelijke achtergrond van de ouders is, in welke kerk de kinderen gedoopt zijn en voor welke school is gekozen.

tabel 3.2 Overzicht kerkelijke achtergrond ouders en consequenties voor geloofsopvoeding

<i>echtpaar</i>	<i>vader</i>	<i>moeder</i>	<i>doop</i>	<i>school</i>
1	katholiek	ex-protestants	oecumenisch	vrije school
2	katholiek	protestants	oecumenisch	protestants
3	onkerkelijk	katholiek	katholiek	katholiek
4	protestants	katholiek	protestants	kath. of prot.
5	katholiek	protestants	katholiek	protestants
6	katholiek	protestants	protestants	oec./prot.
7	onkerkelijk	katholiek	geen	katholiek
8	katholiek	protestants	protestants	protestants
9	katholiek	onkerkelijk	katholiek	katholiek
10	moslim	katholiek	besnijdenis	nog niet bekend
11	moslim	katholiek	doop en besnijdenis	kath., daarna openb.

De tabel laat zien dat de consequenties die een gemengd huwelijk voor de geloofsopvoeding heeft, niet eenduidig zijn. Hoewel traditioneel en feitelijk vrouwen het grootste deel van de opvoeding voor hun rekening nemen, kan niet

worden geconcludeerd dat de denominatie van de vrouw allesbepalend is. Alle mogelijkheden komen even vaak voor. Uiteraard gaat het hier slechts om een indruk bij een klein aantal paren.

Bij op één na alle echtparen zijn de kinderen gedoopt (of geïnitieerd) in een van beide aanwezige geloofstradities. Daarna wordt de geloofsopvoeding ook verder gecontinueerd. Soms is dat uitsluitend een katholieke opvoeding; soms een mengeling van katholieke en protestantse onderdelen, of een oecumenische geloofsopvoeding; en bij de twee katholiek-moslim echtparen kunnen we inzet constateren om de kinderen met beide tradities kennis te laten maken. Weliswaar is er wel een attitude dat de kinderen zelf later een keuze kunnen of moeten maken, maar dit betekent niet dat men er dus maar ‘niets meer aan doet’. De indruk uit de interviews bestaat dat mogelijke negatieve tendensen in het eigen geloofsleven zoals geloofsvervaging of zelfs –verlies, niet overslaan op de opvoeding van de kinderen. Er lijkt eerder sprake van verrijking, van een opvoeding in twee religies, zoals ook Weseman (2008) constateert.

Een verklaring hiervoor is mogelijk erin gelegen dat geloofsopvoeding deels nog in een institutionele context plaatsvindt van school en kerk. Zo zal het aantal katholieken of protestanten in de woonomgeving een rol spelen bij de schoolkeuze en vervolgens dan ook weer voor de keuze voor al dan niet eerste communie. De geloofsopvoeding hangt daardoor niet steeds af van de eigen motivatie van de ouders.

Wel is men soms wat terughoudend wat betreft de eerste communie. Men wil eigenlijk de keuze voor de kinderen openhouden, en stemt eigenlijk alleen hiermee in als de situatie op de katholieke scholen zodanig is dat het de kinderen in een uitzonderingssituatie zou plaatsen als ze niet mee zouden doen. In deze terughoudendheid ten opzichte van de eerste communie – en wellicht in een latere fase ten opzichte van vormsel of belijdenis – kan wel een tendens tot een zekere vervaging en nivellering van geloof worden herkend.

De geloofsopvoeding thuis blijkt veelal een proces van zoeken te zijn naar combinaties van passende elementen uit beide tradities. De geïnterviewden geven niet expliciet aan behoefte te hebben aan nieuwe vormen, maar het bedenken van een eigen spoor vraagt veel van mensen, zeker als de andere partner geen kerkelijke achtergrond heeft. De vraag is overigens of de problemen rond geloofsopvoeding voorzover die te constateren zijn bij de geïnterviewde echtparen, sterk zullen verschillen van die bij andere echtparen. Zo bleek uit een Kaski-onderzoek onder katholieke echtparen in Arnhem een aanzienlijke ‘verlegenheid’ met betrekking tot geloofsopvoeding (De Jong 2004).

Interessant is de situatie bij een van de katholiek-moslim echtparen. Bij echtpaar nr. 11 worden beide tradities expliciet gehonoreerd. Beide kinderen zijn gedoopt,

en het zoontje is ook besneden. Hun kinderen hebben een dubbel religieus paspoort, bezoeken zowel kerk als moskee.

Bij het andere echtpaar is de dominantie van de vader sterker, en is de doop van de kinderen uitgebleven. Het zoontje zal besneden worden, hoewel gemotiveerd als een hygiënische maatregel.

3.5 Gemengde huwelijken tussen christenen en moslims

Een gemengd huwelijk van een moslim met een christen betekent in alle gevallen dat een nieuwe houding moet worden bepaald ten opzicht van de eigen godsdienst. Afhankelijk van de eigen geloofspositie onderscheidt Speelman (2001) drie typen 'gelovers':

- 'kritische gelovers': mensen die in sommige opzichten afstand nemen van de dogma's en regels van hun geloof en die geloof vooral beleven in het licht van rechtvaardige relaties tussen mensen;
- 'regel-gelovers': mensen met een geloofsstijl waarin kritiek op onderdelen van de religieuze traditie als bedreigend wordt ervaren en het correct volgen van de regels van het geloof de geloofsbeleving kleurt;
- 'overgegevenen aan de wil van God': mensen die hun individuele relatie met God centraal stellen in hun geloofsbeleving en daaraan een sterk gevoel verbinden dat God hun leven stuurt.

Het zijn vooral mensen uit de eerste groep die in de communicatie met hun partner tot wederzijds begrip komen. In de communicatie kan het daarbij zowel gaan om het benadrukken van de wederzijdse verschillen als de gezamenlijke overeenkomsten. In beide gevallen wordt een beroep gedaan op de loyaliteit die men beleeft. Die is altijd dubbel: men wil loyaal zijn aan de partner en aan het eigen geloof.

Hiermee is nog niet gezegd dat de relaties evenwichtig of symmetrisch zijn. Zo zal bij katholiek-moslim echtparen de man bijna altijd moslim zijn en de vrouw christen. Omgekeerd is uitzonderlijk, aangezien het moslimvrouwen niet is toegestaan met een niet-moslim te trouwen. In het geval een moslimvrouw dat wel zal doen, is dat al gauw een breuk met de eigen traditie. Het zal duidelijk zijn dat dit ook eerder te verwachten is bij de genoemde 'kritische gelovers'.

In één van de door ons gehouden interviews vertelt de vrouw dat haar man de drankflessen verstopte als zijn moeder op bezoek kwam. Dat deed hij uit loyaliteit aan zijn moslimachtergrond. Voor de vrouw betekende dat haar man minder loyaal was aan de gewoonten van haarzelf: voor christenen is het immers niet verboden om alcohol te drinken.

Overigens zij hier opgemerkt dat de loyaliteit van moslims aan hun achtergrond niet per definitie een loyaliteit aan hun *godsdienst* hoeft te zijn. Culturele zaken (voor zover te onderscheiden van godsdienstige) spelen ook een belangrijke rol. Rond het vieren van de feestdagen (Kerst, Pasen, Ramadan, Offerfeest) komen de vragen naar het zoeken en vinden van passende vormen ook sterk naar voren.

Het afwegen van loyaliteit blijft een constant proces. Een van onze respondenten merkt op dat als je meegaat in de cultuur van je partner, het niet gauw genoeg is. Je moet constant voor jezelf uitmaken op welke punten je wel mee doet en op welke je vast houdt aan je eigen identiteit. Daarbij wordt men ook steeds uitgedaagd nieuwe vormen en invullingen te vinden. Overigens blijkt uit de interviews dat sommige partners het gesprek soms uit de weg gaan; dat blijkt met name te gelden voor de moslimmannen.

Wanneer er kinderen komen, rijzen als vanzelf nieuwe vragen. Welke opvoeding krijgen de kinderen? Worden ze gedoopt of besneden? Waar de moslimvaders zich soms afzijdig houden van de opvoeding geven zij op beslissende momenten de doorslag in bepaalde keuzes. Zo meldt in de interviews die Folbert (2006) voerde, een aantal echtparen dat ze hun kinderen willen laten besnijden. Eén christenvrouw zegt dat ze hun kind niet hebben laten dopen omdat het kind daar later zelf een keuze in moet maken en de vader daar niet achter staat. Besnijdenis wordt echter wel gedaan, met het argument van een hygiënische ingreep (Folbert p. 66; zie ook Speelman 1995 en Weseman 2008). Ook bij de twee door ons geïnterviewde katholiek-moslim paren staat besnijdenis niet ter discussie. Het blijkt dat er met de vrouw wel te praten valt over dopen (met als uitkomst van de onderhandeling dat er niet gedoopt wordt), terwijl er bij de man niet valt te onderhandelen (wat als resultaat heeft dat jongens worden besneden). Kortom: in de huwelijken met een moslim lijkt er wat betreft de keuze voor (sommige) religieuze rituelen sprake te zijn van een asymmetrische verhouding.

Een interreligieuze huwelijkssluiting is er voor deze paren niet mogelijk, want de islamitische viering van het huwelijk is niet vergelijkbaar met een Nederlands huwelijk. Naar islamitische maatstaven zit het huwelijk niet in de vieringen of het reciteren van de Koran, maar in het naleven van de bepalingen voor de huwelijksbevestiging volgens de Sharia. Wanneer men toch een interreligieuze viering wil, zal er daarom altijd gezocht moeten worden naar eigen passende vormen.

4 Cijfers en beleid ten aanzien van gemengde kerkelijke huwelijken in het buitenland

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de verzamelde gegevens uit een aantal buitenlandse bisdommen. Het betreft de Duitse bisdommen Münster, Berlijn en Paderborn, de Canadese bisdommen Toronto en Montreal en de Franse bisdommen Parijs en Bordeaux. Uit Indonesië is alleen statistische informatie ontvangen. Verder is in dit hoofdstuk een document van de Zwitserse Bisschoppenconferentie verwerkt met betrekking tot huwelijken met een moslim.

Voorafgaand aan de nadere bespreking van de toegezonden informatie kan worden vermeld dat de meeste bisdommen aangeven dat er geen specifiek beleid op bisdomniveau bestaat ten aanzien van gemengd gehuwden (“Il n’y a pas dans le diocèse Bordeaux de convention spécifique pour les mariages mixtes.” “There is no specific Archdiocesan policy for mixed marriages which amplifies the 1983 Code (Toronto).” “Eine spezifische Leitplan für gemischte Ehen gibt es im Erzbistum Paderborn nicht.”). Wel geven alle responderende bisdommen aan dat er bij voorkeur geen eucharistie wordt gevierd in een gemengde huwelijksviering.

Interessant lijkt het gegeven dat er in sommige van deze landen een vereniging van kerkelijk gemengd gehuwden bestaat. Door diverse bisdommen wordt ook gewezen op het belang dat er voor gemengd gehuwden bestaat om elkaars ervaringen te delen.

4.1 Duitsland

Het aandeel gemengde kerkelijke huwelijken ligt in Duitsland hoger dan in Nederland (circa 20%). Er is een stijgende tendens te bespeuren in *disparitas cultus*, vermoedelijk ten gevolge van de verdere ontkerkelijking waardoor er meer getrouwd wordt met partners die buitenkerkelijk zijn.

tabel 4.1 Aandeel gemengde kerkelijke huwelijken in drie Duitse bisdommen (gemiddeld over 2004 en 2005)

	<i>mixta Religio</i>	<i>disparitas cultus</i>	<i>totaal aandeel gemengd</i>	<i>totaal aantal kerkelijke huwelijken</i>
Munster	23%	7%	30%	4.040
Paderborn	geen opgave	geen opgave	38%	3.065
Berlijn	31%	34%	65%	495

De responderende bisdommen verwijzen niet specifiek naar een eigen pastoraal beleid inzake gemengde huwelijken, maar het aartsbisdom Paderborn heeft wel in dit verband de gezamenlijke aanbevelingen toegevoegd van de Raad van de Evangelische Kirche in Deutschland en de Duitse bisschoppenconferentie.² Dit is een uitgebreide notitie die we hier verder zullen bespreken als indicatief voor het beleid ten aanzien van gemengde huwelijken in Duitsland. De notitie behandelt de huwelijksvoorbereiding en de huwelijksluiting, het geloofsleven en de opvoeding van de kinderen.

Huwelijksvoorbereiding en huwelijksluiting

In Duitsland is binnen de r.-k. kerk een huwelijksgesprek standaard, waaraan ook een toets is verbonden. Tijdens deze toets wordt onderzocht of er beletsels zijn voor het huwelijk. In een groot aantal plaatsen bestaat er huwelijksvoorbereiding voor gemengde en niet-gemengde huwelijken. Deze huwelijksvoorbereiding wordt altijd door een geschoolde kracht gegeven.

In de regel is bij een huwelijksluiting van een gemengd huwelijk één pastor aanwezig.

Geloofsleven

In de notitie wordt opgeroepen om tijdens een huwelijksgesprek tussen mensen met verschillende religieuze achtergrond de andere confessie zo objectief mogelijk te presenteren. In die zin is de gezamenlijke kerkelijke achtergrond van de notitie duidelijk aanwezig, en is er wederzijds groot respect. Dit resulteert enerzijds in een oproep tot duidelijkheid over de twee religies, waarbij het gerust tot een ‘broederlijke competitie’ mag komen. Anderzijds is niemand aan het onmogelijke gehouden, en staat het huwelijk voorop. Men wijst hierbij wel op het gevaar dat het leven tussen twee kerken op den duur tot geestelijke en kerkelijke dakloosheid kan leiden. Het document roept samengevat op tot blijvende kerkelijke betrokkenheid, bij voorkeur ieder bij de eigen kerk. In voorkomende gevallen kunnen partners bij elkaar ter kerke gaan. Dit betekent geen verlof voor deelname aan avondmaal of communie in de andere kerk, al wordt tevens aangekondigd dat de kerken hiervoor een oplossing aan het zoeken zijn.

Geloofsopvoeding

Wat betreft doop en geloofsopvoeding is er evident sprake van respect en erkenning voor de doop in beide kerken. Voor wat betreft de belofte van de katholieke partner om kinderen katholiek te laten dopen en op te voeden, geldt uiteindelijk het geweten van de echtlieden.

² KA (1974), jaargang 117, nr. 177, pp 97-102

4.2 Frankrijk

Uit Frankrijk zijn reacties binnengekomen van het aartsbisdom Parijs en van het bisdom Bordeaux. Het aandeel gemengde huwelijken ligt in Frankrijk (althans afgaande op de cijfers uit deze twee bisdommen) ongeveer op gelijke hoogte als in Nederland, maar het percentage *disparitas cultus* hierbij ligt hoger. *Mixta religio* komt dus relatief minder voor, hetgeen gelet op het geringe aantal protestanten in Frankrijk niet verwonderlijk is.

tabel 4.2 Aandeel gemengde kerkelijke huwelijken in twee Franse bisdommen (gemiddeld over 2004 en 2005)

	<i>mixta Religio</i>	<i>disparitas cultus</i>	<i>totaal aandeel gemengd</i>	<i>totaal aantal kerkelijke huwelijken</i>
Parijs	7%	19%	26%	1.990
Bordeaux	2%	12%	14%	2.150

Verreweg de meeste gevallen van *disparitas cultus* komen op conto van huwelijken met een buitenkerkelijke. Zelfs in Parijs is het aandeel kerkelijke huwelijken met een moslim zeer gering. Het aartsbisdom heeft wel een officiële notitie bijgevoegd van het Secretariaat voor de relaties met de Islam over huwelijksvoorbereiding³. Deze notitie bevat een voorstel voor verklaringen van zowel de moslim als de christen-partner. De verklaringen (lijken te) dienen als een alternatieve huwelijksbelofte, roepen op tot wederzijds respect en verdieping in elkaars geloof, en vragen van de moslimpartner een erkenning van de basis van het katholieke huwelijk, zoals trouw, monogamie en het niet kunnen ‘verstoten’ van de vrouw. In dit verband wordt ook gewaarschuwd voor de druk die er vanuit de islamitische gemeenschap of familie kan worden uitgeoefend op de katholieke partner om zich tot de islam te bekennen.

Ondanks deze zorg staat het genoemde document duidelijk in het teken van wederzijds respect, en noemt het zelfs gemengde huwelijken als een belangrijke steun en bron voor de interreligieuze dialoog. Tegelijk pleit men voor behoud van de beide religieuze identiteiten en waarschuwt men voor een compromis dat nivellerend werkt. Er zullen onvermijdelijk soms pijnlijke confrontaties zijn, maar die dienen niet uit de weg gegaan te worden en zeker niet ertoe leiden dat men er maar ‘helemaal niet meer aan doet’.

Naast deze specifieke notitie met betrekking tot de islam, is een meer algemene instructie uit 1986 van de Franse Bisschoppenconferentie toegestuurd, met de overwegingen en instructies ten aanzien van gemengde huwelijken.⁴ De praktijk komt over het algemeen hiermee overeen.

³ Secretariaat voor de relaties met de Islam (2004). Préparation d’un mariage islamo-chrétien.

⁴ La documentation catholique, nr. 1976, 15 januari 1989, pp 79-87.

De instructie slaat een positieve toon en spreekt van gemengde huwelijken met een gedoopte partner als een verlichten en continueren van de oecumenische weg. Bij de *disparitas cultus* – ook met de niet-gelovigen – wordt gesproken van een vruchtbare confrontatie voor de hele katholieke geloofsgemeenschap met levenswijzen die goede vragen opwerpen en het eigen geloof hernieuwen. Bij *religio mixta* wordt de betrokkenheid en aanwezigheid van de andere christelijke voorganger op prijs gesteld, zowel in de huwelijksvoorbereiding als in de huwelijksviering. Aldus wordt gestalte gegeven aan het idee dat het gemengde huwelijk een gemeenschappelijke pastorale opgave is voor beide kerken.

De problemen van een gemengd huwelijk worden uiteraard ook onderkend, en men verwijst met name naar de opvoeding van de kinderen. De belofte van de katholieke partner om kinderen katholiek te laten dopen en op te voeden, wordt geplaatst in de context van het gemengde huwelijk en uiteindelijk overgelaten aan het geweten van de echtlieden.

4.3 Canada

Uit Canada zijn reacties binnengekomen van het aartsbisdom Toronto en van het bisdom Montreal. Het aandeel gemengde huwelijken ligt in Canada (althans afgaande op de cijfers uit deze twee (grootstedelijke) bisdommen) iets lager dan in Nederland, maar het percentage *disparitas cultus* hierbij ligt hoger, en is – althans in Toronto die hierover cijfers geeft – verder stijgend. Dit wordt niet alleen aan de nieuwe religies via immigratie toegeschreven, maar ook aan het toenemend aantal onkerkelijken.

tabel 4.3 Aandeel gemengde kerkelijke huwelijken in twee Canadese bisdommen (gemiddeld over 2004 en 2005)

	<i>mixta Religio</i>	<i>disparitas cultus</i>	<i>totaal aandeel gemengd</i>	<i>totaal aantal kerkelijke huwelijken</i>
Toronto	13%	14%	27%	4.635
Montreal	geen opgave	geen opgave	12%	2.000

Het aartsbisdom Toronto verwijst voor de procedures naar een meegestuurde instructie van de Canadese bisschoppen⁵. De instructie getuigt van een pastorale toon, hetgeen onder andere blijkt uit het feit dat wordt onderstreept dat in het huwelijk de mensen centraal staan. De notitie wijst erop dat bij een gemengd huwelijk tussen gedoopten de overeenkomsten in christelijk geloof van grote betekenis zijn, ondanks de kerkelijke verschillen. Vanwege die overeenkomsten kan het huwelijk als sacrament worden gezien.

⁵ Definitive canadian mixed marriage legislation, 3 december 1971

Met nadruk wordt erop gewezen dat doop en geloofsopvoeding van eventuele kinderen belangrijke punten van aandacht in de voorbereidende gesprekken zijn. Wanneer het aankomende bruidspaar over doop en geloofsopvoeding geen overeenkomst kunnen bereiken, moet daarom overwogen worden om van het huwelijk af te zien. Beide partners worden opgeroepen hun verantwoordelijkheid te nemen in de geloofsopvoeding.

Het is wenselijk dat bij een gemengd huwelijk de voorganger uit de andere christelijke kerk op voet van gelijkwaardigheid is betrokken bij de voorbereiding, en bij de viering een actieve rol speelt, bijvoorbeeld door bijbellezing of gebed. Voor een tweede religieuze ceremonie wordt geen toestemming gegeven, noch voor een huwelijksluiting waarin zowel de katholieke pastor als de niet-katholieke pastor hun eigen rituelen voltrekken.

Vanwege de kerkelijke verschillen is het beter om geen eucharistie te vieren. Het vieren van de eucharistie zal immers betekenen dat ongeveer de helft van de aanwezigen wordt geacht niet mee te doen. Eucharistie vieren zou dan juist een ‘visible sign of disunity’ zijn en dat past niet.

4.4 Zwitserland

Over Zwitserland zijn geen gegevens over de aantallen gemengde huwelijken verzameld, maar we bespreken hier wel een document van de Zwitserse Bisschoppenconferentie met betrekking tot huwelijken met een moslim⁶. In de praktijk gaat het hierbij om huwelijken tussen een islamitische man en een katholieke vrouw, daar moslima’s volgens de islam niet mogen huwen buiten de moslimgemeenschap. Het document begint met een erkenning van de vele problemen die in een katholiek-moslim huwelijk kunnen voorkomen op basis van de soms diepgaande culturele en religieuze verschillen. Men is dan ook terughoudend als het dit soort huwelijken aangaat, overigens net zoals deze terughoudendheid ook vanuit de islam bestaat.

Het document gaat in op drie aspecten die voor de pastorale begeleiding belangrijk zijn: huwelijksvoorbereiding en huwelijksluiting, geloofsleven en opvoeding.

Huwelijksvoorbereiding en huwelijksluiting

Wat betreft de huwelijksvoorbereiding wordt allereerst gesteld dat het huwelijk binnen de katholieke traditie een duidelijk theologische waarde heeft, terwijl het vanuit de islam gezien louter gaat om een contract tussen man en vrouw. Een contract dat zowel juridische als morele rechten en plichten bevat. De Zwitsere

⁶ Mariage entre catholiques et musulmans: pour une pastorale du discernement. Document van de Zwitserse Bisschoppenconferentie, gepubliceerd o.a. in *La Documentation Catholique*, nr. 2379, 6 mei 2007.

Bisschoppen wijzen in dat licht op het belang van een notarieel contract vooraf aan de huwelijksluiting. Bovendien dient de moslim-man expliciet monogamie te onderschrijven, evenals de gelijke rechten van vrouw en man. In het verlengde hiervan is een pastoraal gesprek over culturele verschillen, wederzijdse verwachtingen, het dagelijkse leven, de rol van de families etc. zeer gewenst.

Wat betreft de huwelijksluiting kan worden gekozen voor een woorddienst met een priester. Hierbij wordt de aanwezigheid van een vertegenwoordiger van de moslimgemeenschap aanbevolen, en is er ruimte voor passende teksten uit de Koran. Soms kan ook dispensatie worden verleend om geen liturgische vorm te kiezen; in dat geval is het burgerlijk huwelijk voldoende voor kerkelijke erkenning.

Geloofsleven

Wat het geloofsleven van het gemengd gehuwde paar betreft, is het goed om te benadrukken dat de partners elkaars geloof respecteren. Het huwelijk is niet de plek voor theologische disputen. Het gaat er daarentegen om elkaars geloof te verdiepen. Verschillen dienen niet dragelijk gemaakt te worden door onverschilligheid of nivellering, maar door respect dat wordt gedragen door verdieping van het eigen geloof. Daarvoor dient bij voorkeur ook ondersteuning gezocht te worden in de plaatselijke geloofsgemeenschap. Overigens moedigt de Conferentie ook participatie aan in de sociale gemeenschap van de partner, voorzover het althans niet om religieuze bijeenkomsten gaat.

Geloofsopvoeding

Tot slot worden enkele overwegingen gegeven met betrekking tot de opvoeding van de kinderen. Vanuit de islam gezien zijn de kinderen moslim, ongeacht hun feitelijke religieuze praktijk. Dat geeft uiteraard spanning met de belofte van de katholieke vrouw om de kinderen naar vermogen katholiek op te voeden. De oplossing is hier wederom niet om religieuze aspecten te gaan vermijden of te nivelleren, maar om de band met God of Allah in essentie voor te leven aan en te delen met de kinderen. Aan de kinderen is het om dan of later zijn eigen uitwerking van het geloof te kiezen. In dit verband is voorsorteren uit den boze: zo dient bijvoorbeeld ook een naam voor het kind te worden gekozen die in beide tradities voorkomt, zoals Myriam, Nadia, David of Samuel.

4.5 Indonesië

Uit Indonesië is alleen statistische informatie ontvangen. Deze betreft opgaves uit 21 bisdommen over het jaar 2003. Uit de cijfers blijkt dat het aandeel gemengde huwelijken in Indonesië met 24% iets hoger ligt dan in Nederland. Het percentage *disparitas cultus* hiervan is ongeveer eenderde. Het zal gezien de islamitische populatie in Indonesië veelal gaan om een huwelijk met een moslim.

tabel 4.4 Aandeel gemengde huwelijken in 21 Indonesische bisdommen (2003)

	<i>mixta Religio</i>	<i>disparitas cultus</i>	<i>totaal aandeel gemengd</i>	<i>totaal aantal kerkelijke huwelijken</i>
Indonesië	16%	8%	24%	24.000

5 Samenvatting en conclusies

5.1 Aantal en percentage gemengde kerkelijke huwelijken

Aantal kerkelijke huwelijken

Het totaal aantal burgerlijke huwelijken bedroeg in de jaren 2005 en 2006 ruim 71.000 per jaar, waarvan circa 6.500 katholieke kerkelijke huwelijken (ruim 9%). Zowel het absolute als het relatieve aantal kerkelijke huwelijken is de afgelopen twintig jaar sterk gedaald. Het absolute aantal katholieke kerkelijke huwelijken is nog ongeveer eenderde van het aantal twintig jaar geleden, het percentage ten opzichte van het totaal aantal burgerlijke huwelijken is gedaald van circa 23% naar 9%.

Aantal gemengde kerkelijke huwelijken

Het aantal gemengde kerkelijke huwelijken daalt, in overeenstemming met het dalende aantal burgerlijke huwelijken en kerkelijke huwelijken. Het percentage gemengde huwelijken blijft wel redelijk stabiel, en bedraagt de afgelopen twintig jaar nagenoeg 20% van alle katholieke kerkelijke huwelijken, hetgeen neerkomt op een aantal van ongeveer 1.250 in de afgelopen jaren. Daarvan zijn er circa 800 *mixta religio* huwelijken en 450 *disparitas cultus*. Het aandeel *disparitas cultus* huwelijken is de afgelopen decennia licht gestegen.

Bij *disparitas cultus* zijn er geen precieze cijfers over de religieuze achtergrond van de niet-katholieke partner. Zeker is wel dat de overgrote meerderheid van dit type gemengde huwelijken een huwelijk betreft met een niet-kerkelijke partner. Het aantal kerkelijke huwelijken tussen een katholiek en een moslim wordt door ons geschat op maximaal 20 per jaar, maar vermoedelijk lager.

5.2 Ervaringen van gemengd gehuwde paren

Huwelijksvoorbereiding en -sluiting

Om de ervaringen van de gemengd gehuwde paren te achterhalen, zijn 11 diepte-interviews uitgevoerd. Bij de selectie van de respondenten is gelet op een verscheidenheid in de religie (inclusief onkerkelijk) van de partner. Op deze wijze kon diepgaand inzicht worden verkregen in het complexe stelsel van ervaringen en omgang met religieuze verschillen. Het aantal interviews is echter te klein om statistische generalisaties te maken. Wel blijken de door ons geconstateerde tendensen ook in andere kwalitatieve studies aangetroffen te worden.

Uit de interviews blijkt dat de vieringen meestal naar tevredenheid van betrokkenen gehouden worden en als erg positief worden ervaren. Er is tussen de echtgenoten veel respect voor elkaars traditie en men heeft het idee dat beide tradities recht wordt gedaan. Men beseft dat gemengd kerkelijk huwen aanpassingen vereist. Het aanvragen van dispensatie of verlof wordt deels geaccepteerd, al blijkt tegelijkertijd dat men nut en noodzaak van de regels niet zo sterk ziet. Een deel van de respondenten ziet om praktische of principiële redenen af van het aanvragen van dispensatie of verlof. Overigens blijken de kerkelijke regels rond het huwelijk en de implicaties ervan niet goed bekend.

Geloofsleven

Uit onderzoek onder alle gehuwde katholieken blijkt dat gemengde huwelijken een grotere kans op kerkverlating geven dan homogene huwelijken. Is de partner buitenkerkelijk, dan is de kans groot dat ook de katholieke partner na verloop van tijd de kerk verlaat.

In onze interviews met gemengd kerkelijk gehuwden constateren we met name dit laatste verschijnsel; teruglopende kerkelijke participatie bij een huwelijk met een onkerkelijke. In de huwelijken tussen echtlieden met elk een eigen kerkelijke traditie zien we toch een sterke geworteldheid in die traditie. Dit betekent vervolgens onderhandeling, acceptatie en uithoudingsvermogen. In een enkel geval is er een tussenweg, een gezamenlijk oecumenisch geloofsleven.

Er zijn wat betreft het geloofsleven en de kerkelijke participatie van gemengd gehuwde paren drie tendensen te onderscheiden. Een gemengd huwelijk betekent veelal een *verrijking*, in de zin dat men een andere geloofstraditie leert kennen en begrijpen. Ook voor onkerkelijk partners is de kennismaking met religie enigszins verrijkend. Verder wordt de eigen religie in de onderlinge confrontatie meer geprofileerd. Verrijking betekent overigens niet dat men zaken uit de andere traditie overneemt.

De tweede tendens is *vervaging* of nivellering van het geloofsleven. Men laat geloofselementen en rituelen los, zonder dat er nieuwe voor in de plaats komen. Het ligt niet aan gebrekkige motivatie, maar de praktijk van twee verschillende kerkelijke tradities blijkt weerbarstig. Dit geldt minder voor degenen die in een oecumenische geloofsgemeenschap aansluiting vinden. Daar ontstaan combinaties, afwisselingen of mengvormen van religieuze elementen die in de leemte voorzien. De andere paren komen toch ‘tussen de kerken’ terecht.

Een derde tendens is tot slot *verlies* van geloof of van participatie. Dit speelt, zoals hiervoor al gemeld, vooral bij katholieken die met een onkerkelijke trouwen.

Geloofsopvoeding

Hoewel traditioneel en feitelijk vrouwen het grootste deel van de opvoeding voor hun rekening nemen, is de denominatie van de vrouw niet altijd bepalend. In de

door ons gehouden interviews zien we alle varianten van de invloed van man en vrouw terug. Dit geldt ook voor de interviews in de aangehaalde literatuur. Bij nagenoeg alle echtparen zijn de kinderen gedoopt (of geïnitieerd). Daarna wordt de geloofsopvoeding ook verder gecontinueerd. Soms is dat uitsluitend een katholieke opvoeding, soms een mengeling van katholieke en protestantse onderdelen, soms een oecumenische geloofsopvoeding. Bij huwelijken met een moslim is er een grote inzet om de kinderen met beide tradities kennis te laten maken.

De eerder gesignaleerde negatieve tendensen voor het eigen geloofsleven zoals geloofsvervaging of zelfs -verlies blijken bij de opvoeding van de kinderen minder sterk te spelen. Er lijkt zelfs eerder sprake van verrijking. Mogelijk speelt hierbij mee dat (geloofs)opvoeding deels in een institutionele context plaatsvindt van school en kerk. Geloofsopvoeding hangt daardoor niet steeds af van de eigen motivatie van de ouders. Niettemin zien we toch ook een zekere mate van vervaaging, met name wat betreft de deelname aan eerste communie.

De geloofsopvoeding thuis is een zaak van zoeken naar passende elementen uit beide tradities. Het ontwikkelen van een eigen spoor vraagt veel, zeker als de andere partner geen kerkelijke achtergrond heeft. Overigens zijn problemen rond geloofsopvoeding ook terug te vinden bij veel homogeen gehuwde katholieke echtparen.

5.3 Pastoraal beleid in het buitenland

Het percentage gemengde huwelijken in de diverse landen loopt sterk uiteen, zelfs binnen één land. Zo ligt het percentage gemengde kerkelijke huwelijken in Montreal op 12%, en in het bisdom Berlijn op maar liefst 65%.

Er is in de benaderde buitenlandse bisdommen geen duidelijk omschreven pastoraal beleid ten aanzien van gemengd gehuwden. In de toegestuurde instructies vallen op: de positieve benadering van het gemengde kerkelijke huwelijk en de voorkeur om geen eucharistie te vieren bij de huwelijkssluiting. Dit laatste omdat dit meer de verschillen dan de overeenkomsten zou blootleggen. Gezien de positieve benadering van het gemengde huwelijk benadrukt men liever wat wel dan wat niet kan. Verder wordt betrokkenheid van de voorganger uit de eventuele andere christelijke kerk aanbevolen.

Ook in de buitenlandse bisdommen wordt geconstateerd dat gemengd gehuwden voor lastige vragen staan in hun geloofsleven en -opvoeding. De tendensen van verrijking, vervaging en verlies worden herkend. Men concludeert dat gemengd gehuwden meer ondersteuning verdienen vanuit de betrokken kerken. Men vindt

dat de kerken kunnen en moeten leren van gemengde huwelijken als ‘geleefde’ oecumene.

De buitenlandse bisdommen melden niet vaak huwelijken met moslims, afgezien uiteraard van Indonesië als grootste moslimland. In de benaderde bisdommen in Europa is men erg terughoudend ten opzichte van huwelijken tussen katholieken en moslims, gezien de soms diepgaande culturele verschillen. Belangrijk acht men dat er bij deze huwelijken goede (contractuele) afspraken worden gemaakt. Overigens bestaat er binnen de islam zelf een veel grotere terughoudendheid met betrekking tot gemengde huwelijken. Aan moslim-vrouwen is dit zelfs helemaal niet toegestaan.

5.4 Conclusies

1. Het aantal gemengde kerkelijke huwelijken is niet groot, zeker wat betreft huwelijken met een niet-christelijke partner uit een andere geloofstraditie. Dit verklaart mogelijk dat er ten aanzien van gemengde huwelijken nauwelijks expliciet geformuleerd pastoraal beleid en/of voorlichtingsmateriaal bestaat, in Nederland noch in de door ons benaderde buitenlandse bisdommen. Men laat het in hoge mate aan het betrokken echtpaar en/of de plaatselijke voorganger en geloofsgemeenschap over.

Ofschoon het aantal kerkelijk gemengd gehuwden beperkt is, gaat het veelal wel om betrokken kerkleden voor wie een kerkelijk huwelijk van belang is en die moeite doen om een voor allen aanvaardbare vorm hiervoor te kiezen. In die zin is deze groep voor de kerken wel belangrijk.

2. Rond de huwelijksviering zelf lijken de betrokkenen hun weg wel te kunnen vinden, al ontbreekt vaak kennis over dispensatie en verlof, en is de communicatie met de voorgangers hierover ook niet altijd optimaal. Vermoedelijk vallen door deze onduidelijkheid een aantal echtparen af die in principe wel opteren voor een kerkelijk huwelijk.

Men slaagt er veelal in een voor beide religieuze tradities aanvaardbare vorm van huwelijkssluiting of -inzegening te vinden. Betrokkenheid van beide kerken of religies wordt gerealiseerd. Men kijkt er veelal met voldoening op terug.

3. De belangrijkste problemen lijken te liggen in de ontwikkeling van het geloofsleven van de gemengd gehuwde paren. Weliswaar is de kennismaking met een andere religieuze traditie in bepaald opzicht verrijkend en profilerend voor het eigen geloof, maar tendensen van vervaging en verlies van geloof of kerkelijke participatie liggen ook op de loer. Dit laatste geldt het sterkst bij katholieken die met een onkerkelijke partner trouwen. Dat blijkt in religieus opzicht een eenzaam avontuur. Bij katholieken die met een christelijke partner trouwen, blijkt aanslui-

ting bij een oecumenische groep vervaging tegen te gaan. Men maakt kennis met nieuwe gezamenlijke rituelen, het onderhandelingsproces vindt in een sociale context met 'lotgenoten' plaats.

Literatuur

- Becker, J.W. (2003). *De vaststelling van kerkelijke gezindtes in enquêtes*. Den Haag: SCP
- Eisinga, R. e.a. (2002). *Religion in Dutch Society. Documentation of a national survey on religious and secular attitudes in 2000*. Amsterdam: Steinmetz Archief
- Jong, G. de (2004). "Meer tussen hemel en aarde". *Onderzoek naar opvoeding, zingeving en geloven onder ouders van basisschoolkinderen in Arnhem*. Nijmegen: Kaski
- Folbert, F. (red.) (2006). *Mijn partner is moslim: over liefde, loyaliteit en culturele verschillen*. Kampen: Kok
- Need, A. & Graaf, N.D. de (2005). Zich bekeren en wisselen van kerkgenootschap in Nederland. *Mens & Maatschappij*, 80, 288-304
- Speelman, G.M. (2001). *Keeping faith: muslim-christian couples and interreligious dialogue*. Zoetermeer: Meinema
- Speelman, G.M., Reegen, O. ter & Slomp, J. (1995). *Ik ben christen, mijn partner is moslim: de praktijk van interreligieuze huwelijken: verhalen en vragen*. Kampen: Kok
- Weseman, P. (2008). *Het duivels kussen*. Kampen: Ten Have

Bijlagen

Inhoudsopgave

Echtpaar 1: Man A katholiek en vrouw B nederlands-hervormd.....	43
Echtpaar 2: Man C katholiek en vrouw D protestants	47
Echtpaar 3: man E onkerkelijk en vrouw F katholiek.....	53
Echtpaar 4: man G protestants en vrouw H katholiek	57
Echtpaar 5: man K katholiek en vrouw L protestants.....	61
Echtpaar 6: man M katholiek en vrouw N protestants (gereformeerd)	65
Echtpaar 7: man O onkerkelijk en vrouw P katholiek.....	69
Echtpaar 8: man Q katholiek en vrouw R protestant (aanvankelijk niet-kerkelijk)	73
Echtpaar 9: man S katholiek en vrouw T onkerkelijk.....	77
Echtpaar 10: man V moslim en vrouw W katholiek.....	81

Echtpaar 1: Man A katholiek en vrouw B nederlands-hervormd

Introductie

De heer A en mevrouw B zijn 10 jaar getrouwd en hebben drie kinderen. A is eerder getrouwd geweest en heeft uit dat huwelijk één kind. A heeft een r.-k. achtergrond; thuis was men meelevend katholiek en daarbij had hij vaak intensieve banden met priesters (m.n. Jezuïeten). Dat heeft zijn gelovig leven sterk gevormd. Hij is trouw kerkelijk meelevend en heeft in de plaatsen waar hij woonde ook altijd aansluiting gezocht bij een kerk.

B is van huis uit Nederlands Hervormd, maar de kerkelijke betrokkenheid in het ouderlijke huis was niet zo heel sterk. Men ging niet vaak naar de kerk en het geloof speelde geen hoofdrol thuis.

Aanvankelijk ging A wel naar de R.-K. kerk. Dat leek het meest voor de hand te liggen, want A was meelevend katholiek en B niet zo kerks. Die kerk kwam echter niet gastvrij over en had geen aangename sfeer. Ook was het daar te traditioneel en te hiërarchisch. Zij zijn toen op zoek gegaan naar een andere kerkplek en vonden deze binnen een oecumenische gemeente. Die sloot goed aan bij de manier waarop zij het geloof beleefden. Binnen die kerk wilden ze graag trouwen.

Huwelijk en huwelijksvoorbereiding

Een kerkelijk huwelijk vonden A en B heel belangrijk. Ze hebben dan ook bewust gekozen om eerst hun huwelijk in de kerk te vieren en daarna pas in het gemeentehuis. Formeel kan dat niet en de voorganger kon nu ook een bepaalde formulering niet gebruiken, maar daar ging het hen niet om. Niet de formaliteit en de regeltjes waren belangrijk, maar het feit dat je binnen de geloofsgemeenschap in een plechtige belofte uitspreekt met elkaar verder te gaan. De ceremonie en de zegening vormen daarin kernmomenten.

Hoe het met de formele regels zit en waarom je eigenlijk niet eerst in de kerk kan trouwen en dan pas in het stadhuis, weten ze niet en vinden ze ook niet van belang.

Om twee redenen vond het huwelijk plaats in de oecumenische gemeente. A was al eerder getrouwd en kon dus niet voor de tweede keer binnen de R.-K. kerk trouwen, en B had zich inmiddels laten uitschrijven bij de Nederlandse Hervormde Kerk. De voornaamste reden was echter dat de oecumenische gemeente hun 'thuisplek' is.

De invulling van de liturgie vond in samenspraak met de pastor van de oecumenische gemeente plaats. Daar was veel mogelijkheid om de liturgie in te vullen zoals ze dat zelf wilden en om woorden te gebruiken die bij hen passen. Zo houden zij niet van formuleringen als 'tot de dood ons scheidt' of verhalen over zekerheid; het gaat hen veel meer om het 'en toch'. Daarvoor was alle ruimte binnen de oecumenische gemeente. Je hebt zo'n gemeente ook nodig, zeggen ze, want je moet het uiteindelijk zelf doen, maar hebt daarvoor de steun van een gemeenschap nodig.

In de huwelijksvoorbereiding is niet gesproken over formele of kerkrechtelijke dilemma's. De consequenties van het huwelijk en de geloofsopvoeding van de kinderen waren wel belangrijke thema's.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

A en B gaan in hun huidige woonplaats regelmatig naar de kerk; ook hier hebben ze gekozen voor een oecumenische geloofsgemeenschap. Daar voelen ze zich goed thuis. Voorheen gingen A en B geleidelijk aan wat minder naar de kerk. Dat kwam deels door praktische bezwaren om met kleine kinderen naar de kerk te gaan, en ook door het karakter van de diensten daar. Die kregen geleidelijk aan een meer politieke invulling, terwijl zij veel meer behoefte hadden om bezig te zijn met het religieuze.

Ze voelen zich ook aangesproken door de antroposofie. Hierin spreekt de plaats van het heilige en de verwevenheid van het aardse en het goddelijke hen erg aan. Het helpt hen ook (dat geldt met name voor A) om nieuwe inhoud te geven aan rituelen en gebruiken die zij vanouds kennen. Zo bidt A nog wel eens een Wees gegroet, maar dat is voor hem meer een moment van inkeer in zichzelf dan dat het een aanspreken van Maria is. B herkent wel bidden als individueel gebeuren, inkeren in je zelf, zoeken naar steun bij de Almachtige.

Voor A en B is de kerk een instituut dat hen vormen en zekerheden aanreikt, die ze vervolgens proberen eigen te maken en op een doorleefde wijze vorm te geven. Een kerk waar je alleen maar meedoet met de voorgegeven vormen vraagt (en naar hun beleving geldt dat voor de traditionele kerken, zowel de r.-k. als de zwaardere protestantse kerken), spreekt hen niet aan.

A en B zijn beiden in religieus opzicht veranderd, ze hebben beiden meer afstand genomen tot de kerk waar ze vandaan komen en hebben nu een nieuwe invulling gevonden (die overigens meer moet worden gezien als een weg dan een eindpunt). Het is dus niet zo dat de één zich heeft aangepast aan de ander, of dat de

een aansluit bij de traditie van de ander. Gezamenlijk zoeken ze en komen ze tot nieuwe invulling.

De oecumenische manier van met het geloof omgaan, zien A en B vooral als verrijking. De kerkelijkheid van A ziet B ook als positief want het geeft hen steun in het leven. Wel is de traditionele invulling van kerkelijke gebruiken soms problematisch voor hen en daarom moesten ze naar eigen invullingen zoeken. Dat is een zoektocht die soms lastige vragen naar voren brengt. Tegelijk zien ze dat als een uitdaging. Het heeft wel als consequentie dat dingen nooit vanzelf gaan; je kunt het nooit op de automatische piloot doen. Het is ook verrijkend voor B om met de r.-k. achtergrond en cultuur van A kennis te maken.

In hun huidige kerk (de oecumenische gemeente) voelen ze zich goed thuis, daar is een open sfeer (open minded). De diensten sluiten goed aan bij hun spiritualiteit en godsgerichtheid, met een grote plaats voor de eigen verantwoordelijkheid. Ze bemerken dat de manier waarop ze nu in kerk en geloof staan hen alert houdt om de goede invulling te geven. Wat dat betreft past hun huidige kerkelijke betrokkenheid bij de oecumenische gemeente goed.

Geloofsopvoeding

De kinderen van A en B zijn gedoopt in de oecumenische gemeente. Dat was een doop met water en met zout en olie. Beiden vinden dat erg waardevol. Alleen met water staat wat kaal. Het past ook bij hun antroposofische zienswijze. Hun tweede kind is zelfs gedoopt door volledige onderdompeling.

Voorafgaand aan de doop zijn er wel doopgesprekken geweest, maar naar hun beleving moesten A en B daarin zelf teveel het initiatief nemen. Vanuit de oecumenische gemeente was er onvoldoende spirituele ervaring en visie op hoe je zo'n doopvoorbereiding nu doet. Ze kregen dan ook weinig aangereikt door de kerk; in feite kwam het erop neer dat zij zelf voorganger waren in die dienst. Over geloofsopvoeding is niet veel gesproken en ook daarin voelden ze zich toch wat op zichzelf aangewezen. De gesprekken gingen vooral over de orde van dienst en ook daarvan werd de grootste inbreng van hen als doopouders verwacht. Dat was bij het tweede en derde kind wel wat beter, nadat zij hier een uitgebreide discussie over zijn aangegaan.

A en B hebben thuis hun eigen rituelen. Zo hebben zij wel een vorm van opening aan tafel, min of meer in de lijn van een gebed. Ze geven elkaar een hand (dat geven en nemen symboliseert) en spreken een soort zegenspreuk uit. Ze doen dit vooral vanuit de antroposofische visie. Een kruisje slaan aan tafel doen ze niet. In de kerk doet A dat wel en de kinderen nemen dat over; B slaat geen kruisje.

Als ze de kinderen naar bed brengen zingen ze een ‘r.-k. liedje’ en een ‘protestant liedje’, dus twee liedjes. A geeft de kinderen ook een kruisje op hun hoofd. B vindt dat een mooie gewoonte, maar vindt dat niet passend voor haar. Het is iets van de r.-k. achtergrond van A waar hij een nieuwe invulling aan heeft gegeven. Zij hoeft die vorm niet over te nemen.

Bijbellezen aan tafel doen ze niet, wel lezen ze op zondagavond voor aan de kinderen uit de Bijbel. Ook dit is weer een soort kerkelijke gewoonte die ze een eigen invulling en eigen plaats hebben gegeven. Daarmee heeft het een waardevolle plek in hun leven en geloofsopvoeding gekregen.

Het blijkt wel dat A vaker het voortouw kan nemen als het om het opbouwen van tradities in huis gaat. Hij kent meer tradities, rituelen en gewoontes van huis uit. Toen het gezin samen invulling zocht naar het vieren van Kerst, had A dan ook meer vormen om te gebruiken.

Overigens reikt de antroposofie ook veel symbolen en rituelen aan die A en B in hun gezin een plek geven. De kinderen gaan naar de Vrije School (Antroposofische Pedagogie). Daarom zouden ze de levensbeschouwelijke opvattingen van hun kinderen – voor zover je dat bij kinderen van hun leeftijd al kan zeggen – als een synthese zien. Het is niet zo dat de één er een zwaarder stempel op heeft gezet dan de ander.

Echtpaar 2: Man C katholiek en vrouw D protestants

Introductie

De heer C en mevrouw D zijn bijna 20 jaar getrouwd; hij is rooms-katholiek, zij protestant (voorheen Nederlands hervormd). C is trouw kerkelijk opgevoed, zijn moeder is meelevend katholiek. De vrouw komt eveneens uit een kerkelijk milieu. Haar achtergrond is de wat ‘zwaardere’ kant van de hervormde kerk.

Tijdens de verkeringstijd leverde het feit van verschillende kerkelijke achtergrond problemen op bij de familie van de vrouw. Er was echter geen sprake van dat de één naar de kerk van de ander zou overstappen, omdat ze elkaar in hun waarde willen laten wat betreft hun kerkelijke achtergrond. De houding van de familie heeft een flinke stempel gedrukt op de kerkelijke meelevendheid, verkeringstijd en huwelijksvoorbereiding. Zo heeft de vrouw belijdeniscatechese gevolgd in een andere kerk dan die van haar thuis. De man is ook een aantal malen meegegaan, maar alleen om kennis te maken met de protestantse kerk. Het is nooit een optie geweest om de r.-k. kerk te verlaten. Daarvoor is zijn eigen kerk hem te dierbaar.

Huwelijksvoorbereiding en -viering

Toen ze gingen trouwen, was het wel duidelijk dat ze graag een kerkelijk huwelijk zouden willen. Hun huwelijk noemen ze een echt oecumenisch huwelijk. Als voorbereiding hebben ze eerst gesprekken gevoerd met de protestantse dominee, dezelfde van de belijdeniscatechese. Daarna zijn er ook gesprekken gevoerd met de r.-k. pastor. Eén keer is er een gesprek geweest met de pastor en de dominee samen. Oecumenische huwelijken waren toentertijd niet zo gebruikelijk, dus ook de voorgangers moesten zoeken naar passende vormen.

Er zijn uitgebreid gesprekken gevoerd over de liturgie: het moest een dienst worden waar iedereen zich bij thuis kon voelen. Dus hebben ze geprobeerd liederen en teksten uit te zoeken, waarmee je anderen niet voor het hoofd stoot. De dominee heeft daarbij geholpen. Tijdens de dienst was er geen eucharistie.

Voorzover ze zich kunnen herinneren, zijn er geen formele zaken als regels rond het huwelijk ter sprake gekomen. De pastor moet zo goed als zeker dispensatie bij de bisschop hebben aangevraagd, maar beiden kunnen zich niet herinneren dat dit ter sprake is gebracht. Evenmin is gepraat over eventuele problemen bij een gemengd/oecumenisch huwelijk. Men was er juist heel positief over, zowel de predikant als de pastor.

Of hun huwelijk nu officieel als kerkelijk huwelijk te boek staat, zouden ze niet weten. Hoe het op papier staat, maakt hen niet zo uit. De situatie was: we houden van elkaar, we willen samen trouwen en krijgen graag de zegen over ons huwelijk. Hoe dat op papier eruit komt te zien, is eigenlijk niet van belang.

Als mevrouw niet oecumenisch was getrouwd zou zijn, was ze vermoedelijk meer betrokken gebleven bij de hervormde gemeente waar ze vandaan kwam, maar op termijn had dat toch afscheid van de kerk kunnen betekenen, omdat het haar dan waarschijnlijk 'te zwaar' zou zijn. Juist door hun oecumenische huwelijk zijn ze kerkelijk betrokken gebleven. Dat heeft hun geloof verdiept en versterkt.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

C en D zijn trouwe kerkgangers; nu de kinderen wat ouder worden, laten ze het wat lossen en gaan ze zelf ook iets minder. Maar ze gaan toch zeker twee keer per maand. Daarbij proberen ze om en om te gaan. Ook als één van beide ziek was, ging de ander naar de kerk 'die aan de beurt was' en niet dan alsnog naar de 'eigen' kerk.

Ze zijn in beide kerken actief. Zo is de vrouw (protestant) betrokken geweest bij de kindernevendienst van de parochie en de man (r.-k.) als vrijwilliger actief in de tuindienst van de protestantse kerk.

De kinderen zijn altijd mee geweest ter communie. Dus het hele gezin gaat ter communie. Vanuit de kerk heeft men daar nooit moeilijk over gedaan. Zou de kerk daar wel kritisch over zijn, dan zou de betrokkenheid met de parochie een stuk minder worden. Want eigenlijk betekent dat, zegt C, dat ze je niet accepteren en dan doet hij liever helemaal niet meer mee. Weigeren van communie is niet respectvol, zo zegt hij.

Hetzelfde geldt voor D als de kerk haar zou aanspreken op haar deelname aan de communie en haar dus de toegang tot het avondmaal zouden weigeren. Ze zou dan voor een andere kerk kiezen. Anders gezegd: wanneer de kerk streng is in de regels maakt dat eerder afkerig, dan dat zij zich laten corrigeren.

Het gaat immers om het leven, de intentie die er achter zit en niet om de leer.

Door hun oecumenisch huwelijk en oecumenische manier van geloven, hebben C en D afscheid van sommige gewoontes genomen en ook andere gewoontes opgepakt. Als je oecumenisch gelooft, moet je je eigen weg zoeken, aldus het echtpaar. Dat betekent dat je dingen achter je laat en dingen oppakt. Allereerst wordt genoemd het bij elkaar ter kerke gaan en deelname aan elkaars sacramenten (eucharistie en avondmaal). Ze ervaren beide kerken als hun eigen kerk. Verder bestaan er binnen de katholieke en protestantse tradities verschillende versies van

het Onze Vader. C en D hebben geen voorkeur en bidden het mee in de kerk op de manier die bij die kerk hoort.

Er zijn een aantal gewoontes die C van huis uit heeft mee gekregen en die hij nu niet meer doet. Zo slaat hij geen kruisje meer aan tafel. Dat heeft voor hem betekenis verloren. D heeft het nooit als een mooie gewoonte gezien en dus ook niet overgenomen. Een kruisje hoort bij katholieken, zo is haar idee, en ze had geen behoefte om een katholieke gewoonte op te pakken. Eerder gaat het erom iets oecumenisch te vinden.

Ze hebben er voor gekozen om geen crucifix op te hangen. Dat was mevrouw te rooms, terwijl mijnheer dat juist wel mooi vindt. Ze hebben wel een kerststalletje staan. Mariaverering speelde een belangrijke rol in de jeugd van C, maar nu niet meer. Hij heeft zijn rozenkrans nog wel, maar meer als aandenken uit zijn jeugd. Ook het geloof in engelen (beschermengelen) zegt hem niet veel meer. Hij heeft nu ook een veel vrijere opvatting over de paus. Rond de paus zit een hoop show, zo zegt hij, dat voor hem geen enkele betekenis heeft.

Er zijn wel zaken die hem aan zijn jeugd herinneren en daarom betekenis hebben. Zo hebben ze ooit eens een Heilig Hart beeld gekocht. Voor hem horen daar veel meer herinneringen uit zijn jeugd bij, dan dat het een belangrijke rol speelt in zijn geloof. Beelden in de kerk mist C meer nu hij ouder wordt en evenzo gaat hij Latijnse gezangen meer waarderen. D heeft een aantal keer een avondwake meegemaakt en vindt dat een bijzonder mooie gewoonte.

In het gezin was men gewend uit de (kinder)bijbel te lezen. Dat wordt nu wel iets minder, de kinderen worden ouder en ze bemerkten dat de kinderen op school en in de kerk de bijbelverhalen hoorden. Dan werd het gauw een verdubbeling die ze niet zo zinvol vonden.

Al met al hebben ze gewoontes achter zich gelaten en gewoontes opgepakt. Voor een groot deel zijn de veranderingen te verklaren door de loop van het leven. Kinderen worden ouder, men komt zelf in een andere levensfase en dan veranderen geloof en de manier waarop men daar vorm aan geeft. Het is niet zo zeer dat er keuzes voor gewoontes van de kerk van de een of van de ander worden gemaakt. Eerder vinden ze dat ze een goed evenwicht hebben gevonden en elkaar aanvullen. De gelovige ontwikkeling heeft gemaakt dat ze wel dingen anders zijn gaan doen, maar dat komt door de loop van het leven en de ontwikkelingen van het geloof, ze hebben niet het idee dat dingen voor elkaar moesten gaan laten.

Hun oecumenische manier van geloven ziet vooral de vrouw als een verrijking, haar man gebruikt die term niet zo gauw. Ze komen elk uit een andere traditie, zien de verschillen en kiezen vervolgens waar het echt om draait en proberen daar een vorm aan te geven die bij beiden past. De dingen die ze achter zich

gelaten hebben, zijn dan ook geen dingen die ze nu missen. Ze hebben geleerd respectvol met elkaar om te gaan. Voor hen zelf was dat niet echt lastig. Voor zover het wel lastig was, kwam dat vooral door de omgeving, met name de familie. Beide kerken hebben hen de vrijheid gegeven die ze wensten en waren bereid mee vorm te geven aan hun oecumenisch geloven.

Kinderen en geloofsopvoeding

Er is tijdens de gesprekken over de huwelijksvoorbereiding niet gesproken hoe zij om zullen gaan met eventuele kinderen en of ze dan een keuze zouden moeten maken voor een kerk. De priester heeft niet gezegd dat de kinderen r.-k. opgevoed zouden moeten worden, wel dat de kinderen christelijk opgevoed zouden moeten worden. Als de kerk wel strikt was geweest en gezegd had dat hun dochter bij voorkeur katholiek moet worden, dan had dat averechts gewerkt. Voor een deel heeft dat te maken met hun eigen geschiedenis, waar de vader probeerde hen in een bepaalde kerkelijke traditie te duwen. Zij willen zelf bepalen hoe ze hun gelovig en kerkelijk leven inrichten. De vrijheid die de kerken hen lieten, pakte positief uit, want nu gaan ze nog steeds met plezier naar beide kerken.

Toen C en D in het dorp kwamen wonen, nodigde de dominee hen uit voor een groep die oecumenische diensten voorbereidt; hij zag namelijk in zijn administratie dat zij oecumenisch waren getrouwd. Zij wilden zelf graag dat hun dochter oecumenisch gedoopt zou worden en dat is dan ook gebeurd. Het was een oecumenische dienst, in het gebouw van de hervormde kerk, en hun dochter was de eerste oecumenisch gedoopte in hun woonplaats. De doop was in die zin oecumenisch dat er ook rituelen waren van zalving en zout.

Vanwege de doop in het hervormde gebouw is hun dochter ingeschreven in de hervormde kerk. Voor een deel is die keuze ingegeven door het feit dat de opvoeding grotendeels op de moeder zou neerkomen. Hun tweede en derde kinderen zijn ook wel in een ‘oecumenische geest’ gedoopt. De katholieke pastor had daar minder betrokkenheid bij, omdat hij vond dat het pas echt oecumenisch is, als je het aan de andere kerk toevertrouwt. Daar waren C en D het mee eens. Naderhand hebben ze van de parochie een doopkaars gekregen.

Toen de kinderen naar school moesten, zijn ze gaan kennismaken bij beide scholen (r.-k. en protestant). Gekozen is voor de protestantse school. De keuze is gemaakt op grond van de kwaliteit van de scholen. Ook speelde een rol dat ze gekozen hadden om de kinderen geen eerste communie te laten doen (of vormsel). Voor hen was dat te sterk gebonden aan een gewoonte: op een bepaalde leeftijd hoor je nu eenmaal eerste communie te doen. Daarvoor wilden ze niet kiezen. Een keuze voor de katholieke school zou kunnen betekenen dat bijna alle

kinderen uit de klas eerste communie gaan doen, maar hun kinderen niet. En daarmee zouden de kinderen in een uitzonderingspositie komen die ze ongewenst vinden.

Bij de keuze voor middelbare scholen is weer allereerst naar de kwaliteit van de scholen gekeken en naar de opleidingsmogelijkheden. Dat betekende dat twee kinderen op een protestantse school zitten en een kind op een openbare.

De kinderen zijn naar catechisatie geweest of gaan daar nog naar toe. Dat is een keuze van beide ouders geweest. Als de kinderen zouden moeten kiezen voor een kerk, zou de oudste dochter voor de r.-k. kerk kiezen. De preken zijn daar toegankelijker. De jongens zijn daar nog niet zo mee bezig.

Het doet hen goed te zien dat hun kinderen nog steeds kerkelijk betrokken zijn, dat is in andere gezinnen wel anders. Ook kan worden geconstateerd dat het feit dat de dochter 'protestants gedoopt' is en naar protestantse scholen ging, niet automatisch betekende dat de protestantse kerk daarom haar voorkeur kreeg. Wat dat betreft is er echt sprake van een oecumenische opvoeding.

Echtpaar 3: man E onkerkelijk en vrouw F katholiek

Introductie

De heer E (37 jaar) en mevrouw F (28 jaar) zijn in 2000 getrouwd. F heeft een katholieke achtergrond, E is niet van kerkelijke huize. Zijn moeder is mogelijk hervormd geweest, maar voor zover hij zich kan herinneren speelde geloof en kerk geen enkele rol bij hen thuis.

F is katholiek opgevoed en lange tijd actief betrokken geweest bij de parochie; ze was tot voor een aantal jaar terug lid van het koor waar ze met veel plezier aan deelnam. Vooral de sfeer binnen de groep sprak haar aan. Inmiddels is ze geen lid meer, en bezoekt de kerkdiensten vrijwel niet meer.

Ze hebben twee dochters (2 en 4 jaar) die beiden gedoopt zijn.

Huwelijksvoorbereiding en -sluiting

Nadat E en F een periode hadden samengewoond besloten ze te gaan trouwen. F hechtte daarbij zeer aan een kerkelijk huwelijk. Voor haar is een huwelijk op het gemeentehuis alleen maar een formaliteit met wat papieren zaken. Bij een huwelijk in de kerk spreek je uit dat het voor altijd is en een kerkelijk huwelijk heeft meerwaarde.

Voor F was een huwelijk in de kerk dan ook zeer belangrijk. F zegt daarover dat als E niet in de kerk had willen trouwen, het huwelijk mogelijk niet was doorgegaan.

Ze zijn getrouwd in de kerk van hun huidige woonplaats, waar F geboren en getogen is. Tijdens de dienst zong het koor waar F toen nog lid van was. Beiden kijken erg goed terug op de dienst, ze vonden het erg mooi.

Zoals gezegd vindt E zichzelf niet gelovig, hij leeft vanuit zijn eigen overtuiging, waarin respect voor mensen met een andere mening een belangrijk punt is. Hij wilde wel in de kerk trouwen, maar dan vooral voor F. Zelf heeft hij daar niets mee. In de kerk staat men uitgebreider stil bij het huwelijk en dat vindt hij positief. De dienst vond hij wel mooi. Dat vonden ook voor zijn niet-kerkelijke ouders. F vond het fijn te horen dat zowel E als zijn ouders de dienst mooi hadden gevonden. Voor haar betekent zo'n huwelijk in de kerk veel en als anderen dat waarderen, doet haar dat goed.

De toenmalige pastor met wie ze gesprekken over de huwelijksvoorbereiding hebben gehad, ging erg open en respectvol met zijn positie om. Hij vond het al

mooi dat E ook in de kerk wilde trouwen omdat F daar zo veel waarde aan hechtte.

E en F hebben met elkaar in overleg met de pastor, teksten uitgezocht waar ze zich beiden in konden vinden. Ook hebben E en F zelf veel liedjes uit kunnen zoeken. Al met al hadden zij een grote inbreng in de samenstelling van het boekje/ de liturgie. Het mooie was dat er alle ruimte was voor de positie van E en dat het niet zo zwaar was, terwijl alle belangrijke elementen erin zaten, zoals de lezing uit de Bijbel en de inzegening. Ook F stelde dat op prijs dat het niet 'zo zwaar' was, omdat ze zelf ook niet van grote woorden houdt. Er waren niet zoveel 'geloofsliedjes', maar meer de liedjes die het koor zingt. F praat zelf niet graag over God. Natuurlijk kwam de Bijbel in de dienst wel aan de orde en is er de inzegening, maar het hoeft niet zo zeer te gaan over God en Jezus en zo. Ze zou zichzelf nu dan ook wel een twijfelaar noemen. Zowel voor haar als voor E draait het toch uiteindelijk veel meer om de waarden en normen en dat je met het goede bezig bent.

Tijdens de dienst is er wel eucharistie gevierd. Voor F hoorde dat er gewoon bij, dat is een wezenlijk onderdeel van een r.-k. huwelijk. Dat betekende wel dat E niet mocht deelnemen. De pastor heeft dat ook wel met ze besproken. Voor E en anderen was dat geen enkel probleem.

Tijdens de huwelijksvoorbereiding is gesproken over het feit dat E niet r.-k. is en dat nu officieel toestemming moet worden gevraagd aan het bisdom voor dit huwelijk. Wanneer de pastoor of het bisdom hier problemen over hadden gemaakt, hadden ze dat beiden als weinig respectvol ervaren, en eerder als hypocriet en bekrompen. De kans was groot geweest dat ze dan helemaal niet in de kerk waren getrouwd en dat F de kerk had verlaten. Je kiest immers voor het eigen geluk en dat is een relatie met E. Als de kerk dan zou zeggen dat hij niet goed genoeg is, wil F daar niet meer bijhoren. Eigenlijk vond ze de aanvraag voor dispensatie wel wat flauwekul, maar ze begreep het wel.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

F gaat de laatste tijd vrijwel niet meer naar de kerk. Ook met kerst gaat ze eigenlijk niet. Ze ging vroeger vaak naar de kerk, omdat het koor regelmatig moest optreden. Maar nu ze van het koor is, komt ze eigenlijk niet meer in de kerk. Ze vindt dat de huidige voorgangers te weinig met hun tijd mee gaan. Zij kunnen het geloof niet zo verbinden met het dagelijkse leven. De vorige pastoor (die hun huwelijk heeft gesloten) kon dat veel beter. Ze mist het dan ook niet zo, dat ze niet meer naar de kerk gaat.

Voor E gaat het in het leven vooral om respect voor elkaar. Of je nu wel of niet gelooft, zou toch niet uit moeten maken. Wanneer mensen dat wel doen en elkaar op hun geloof beoordelen, staat hij daar kritisch tegenover.

Zowel E als F vinden dat ze wel veranderd zijn ten opzichte van het geloof. E geeft aan dat hij voor hun huwelijk toch meer tegen kerk en geloof was. Nu staat hij er opener tegenover. Hij ziet ook wel de mooie dingen in kerk en geloof. Zo heeft hij ook wel een paar keer een kerkelijke begrafenis meegemaakt. Hij vindt dat waardiger dan zoals het op een (niet-kerkelijke) crematie toe gaat.

Voor F is er ook wel wat veranderd, niet zozeer in haar opvattingen, want ze stond al niet zo 'zwaar' in het geloof. Met name is de kerkgang veranderd. Ze voelt zich nu vrijer om wel of niet naar de kerk te gaan; in de praktijk betekent dat meestal dat ze niet gaat. Ze mist dat niet; als ze iets mist, is het de sfeer in het koor. Het vanzelfsprekende van kerk en geloof is door haar huwelijk met een niet-kerkelijke partner ter discussie gesteld. Het geloof is grotendeels gebleven, maar de kerkgang is wel veranderd.

Geloofsopvoeding

Tijdens de huwelijksvoorbereiding is ook gesproken over eventuele kinderen en dat ze officieel de plicht hebben de kinderen r.-k. op te voeden. E gaf aan dat hij dat niet kan beloven, maar dat hij zijn vrouw wel wil steunen. Dat leek de pastor een redelijk standpunt.

Ze hebben hun beide dochters laten dopen, zij zijn beiden tegelijk gedoopt tijdens een doopviering waarin ook de kinderen van de broer van F werden gedoopt. Het was een mooie viering.

Voor de doopvoorbereiding zijn er gesprekken geweest met de pastor (een andere dan die bij hun huwelijk betrokken was). Dat waren plezierige gesprekken, hoewel die (overigens jongere) pastor wel iets meer van de oude stempel is. Hij is leuk in de omgang, maar geeft wel meer aan hoe de kerk de dingen voorschrijft.

Toen ze hadden besloten hun kinderen te laten dopen, hebben E en F (samen met broer en schoonzus) voorafgaand aan het doopgesprek al voorstellen gedaan voor het boekje/de liturgie. De pastoor wilde daarin wel wat aanpassen, omdat hij vond dat het te weinig over God ging; en daar gaat het toch om in de kerk, zei hij. Die aanpassingen zijn er wel gekomen, maar voor F had dat niet gehoeven. Ze kent die verhalen wel, want ze heeft ze al zo vaak gehoord. En het gaat toch uiteindelijk om de waarden en normen en dat je goed met elkaar omgaat, en niet om de woorden God en Jezus, vindt ze.

E heeft zich niet zo met dat gesprek bemoeit maar waakte er wel voor dat het niet zo zwaar zou worden. Hij had er niet zo'n moeite mee, dat er zinnigjes moesten worden aangepast.

Ze denken dat de kinderen wel eerste communie zullen doen. De kinderen gaan naar een r.-k. school, dus het zou kunnen dat hun klasgenootjes allemaal eerste communie doen en kinderen beïnvloeden elkaar daarin natuurlijk heel erg. Als ze geen eerste communie doen, vinden ze dat allebei ook niet zo erg; de kinderen mogen daar zelf in kiezen. Daarbij willen ze de kinderen leren dat hun moeder wel gelooft en hun vader anders tegen die dingen aankijkt. De pastor had tijdens de huwelijksvoorbereiding al gezegd dat ze dat zo tegen de kinderen moesten zeggen. Ze willen graag open en eerlijk zijn tegen hun kinderen over het geloof.

Ze hebben om verschillende redenen voor een r.-k. school gekozen. Voor E lag de nadruk vooral op het feit dat het de beste school leek, F hechte ook wel aan het katholieke. Want, zo geeft ze aan, je wilt dat de kinderen er wel iets van mee krijgen.

Heel af en toe lezen ze nog wel uit de kinderbijbel, maar eerlijk gezegd is dat de laatste tijd sporadisch. Sinds de jongste wat ouder is, schiet het er meestal bij in. Eigenlijk vonden de kinderen het wel interessant om die verhalen te horen. De oudste is ook wel eens mee naar de kerk geweest. Ze vond dat prachtig, maar F denkt niet dat ze de kinderen vaker mee zal nemen naar de kerk. Als kind vond ze er zelf nooit zo veel aan en ze vindt dat de verhalen die in de kerk worden verteld zo ver van de kinderen afstaan. Ook zou er een goede voorganger moeten zijn.

Bidden na het eten wordt de laatste tijd wel eens vergeten. Als ze wel bidden, bidden ze een versje dat F thuis zelf ook bad. E doet niet mee, in de zin dat hij zijn handen vouwt of zijn ogen dicht doet, wel is hij even stil, want hij vindt dat je gewoon het fatsoen moet hebben om dat te respecteren. Op zich vinden zowel F als E het mooie van een gebed bij het eten dat je uitdrukt dat het allemaal niet zo vanzelfsprekend is dat je eten hebt. Met name E onderstreept ook dat hij dit van belang vindt.

Een kruisje slaan na het eten is wat verwaterd. Bij het naar bed brengen bidden ze niet met de kinderen, F is dat ook niet gewend van huis uit.

Echtpaar 4: man G protestants en vrouw H katholiek

Introductie

De heer G en mevrouw H zijn beiden 34 jaar, in 2003 getrouwd en hebben een dochter van (bijna) 2 jaar die is gedoopt in de protestantse gemeente ter plaatse. G is protestants, H staat ingeschreven als r.-k. maar is met haar man betrokken bij de plaatselijke protestantse gemeente. Ze wil uitdrukkelijk wel r.-k. blijven: zich laten overschrijven naar de protestantse gemeente zou te veel een breuk met haar afkomst en traditie zijn.

Huwelijk en huwelijksvoorbereiding

G en H hebben eerst enige tijd samen gewoond. Toen ze besloten te gaan trouwen lag het voor hen voor de hand dat het een oecumenisch huwelijk zou worden. Ze hebben daarom ook contact opgenomen met zowel de priester als de protestantse predikant van hun parochie resp. gemeente. Hun intentie was om er een oecumenische dienst met twee voorgangers van te maken.

In het gesprek met de predikant bracht deze naar voren dat het wellicht beter zou zijn om een duidelijke keuze te maken voor de kerk waar zij betrokken bij zouden willen zijn. Wanneer je niet kiest tussen protestants of katholiek, blijft de keuze wat ongewis en hoor je nergens echt bij. Dat is zeker van belang als er kinderen komen. Dan moet je weer kiezen in welke kerk je die zult laten dopen en waar je op betrokken wilt zijn, aldus de predikant.

De r.-k. pastor deelde die mening, zo bleek in het gesprek dat ze met hem hadden. Aanvankelijk waren ze het niet met de dominee eens, maar bij nader inzien vonden ze duidelijk kiezen voor één van de kerken beter.

De keuze viel uiteindelijk op de protestantse kerk. Dat heeft er mede mee te maken dat H de laatste tijd niet meer zo betrokken was bij de plaatselijke parochie. Ze ging, als ze naar de kerk ging, ook liever naar de kerk in de naburige parochie. Ook speelde mee dat de protestantse gemeente hen welkom kwam heten toen ze in hun dorp kwamen wonen.

Om zich over te laten schrijven van de r.-k. kerk naar de Protestantse Kerk is voor H wel weer een stap te ver. Dat zou ze te veel ervaren als van haar geloof af vallen. Daarbij komt dat ze zich in de huidige situatie (r.-k. kerklid en betrokken bij de protestantse gemeente) prima voelt. Overstappen naar een andere kerk geeft ook het gevoel dat je afstand neemt van de kerk en traditie waarin je bent opgegroeid.

Met de priester is één gesprek geweest, met de dominee drie gesprekken. In het gesprek met de priester zijn de kerkrechtelijke, formele zaken niet aan de orde geweest. Ze kunnen zich niet herinneren dat er dispensatie is aangevraagd bij de bisschop, noch dat ter sprake is gebracht dat de kinderen bij voorkeur r.-k. zouden moeten worden opgevoed. Ze kijken beiden zeer goed terug op het gesprek met de priester.

De predikant heeft drie voorbereidende gesprekken met het bruidspaar gehad. Dat waren plezierige gesprekken. Drie keer vinden G en H zeker niet te veel. In de gesprekken zijn verschillende dingen aan de orde geweest. Zo is tijdens een gesprek gesproken over de inrichting van de dienst, de keuze van de liederen en bijbelteksten.

In een ander gesprek ging het over het waarom van het huwelijk; waarom wil je met elkaar trouwen, wat betekenen je voor elkaar? Het paar geeft aan dat het goed is om bij dit soort zaken stil te staan. Het haalt je wat uit de dagelijkse routine en je denkt na wat een huwelijk nu voor je betekent. Je maakt ook als het ware de balans op van je relatie tot dan toe en kijkt vooruit naar de toekomst. Je bevestigt je liefde voor elkaar en wil dat uitspreken ten opzichte van elkaar, ten opzichte van je familie en vrienden en ten opzichte van God.

Tussen de gesprekken door hadden ze ook 'huiswerk': de predikant gaf hen zaken mee om verder over na te denken, te lezen of te doen. Ze ervoeren dat zeker niet als een belasting, veel meer als een verrijking. Ze kijken op die gesprekken beiden erg goed terug; het was interessant en boeiend.

De priester was niet aanwezig bij de huwelijksdienst, die plaatsvond in de protestantse kerk met de dominee. Ze vonden het wel een oecumenische dienst, mede vanwege de katholieke elementen die in de dienst zaten. Zo zong de moeder van H het Ave Maria. De kerkdienst was zoals zij dat graag wilden. Er was een goed evenwicht tussen de r.-k. elementen en de protestantse elementen. Dat komt natuurlijk ook doordat er heel veel dingen in beide kerken hetzelfde zijn. Vanuit de parochie hebben ze geen kaartje of felicitatie ontvangen.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

G en H komen allebei uit een kerkelijk betrokken gezin. Ze gaan drie à vier keer per jaar naar de plaatselijke protestantse kerk. De afgelopen tijd zijn ze echter vaker in een katholieke viering geweest. Dat waren herdenkingsvieringen van overleden familieleden in het zuiden van het land. Ze vermoeden dat als hun dochter straks naar de kindernevendienst kan, ze wel wat vaker naar de kerk zullen gaan. H vindt de diensten in de r.-k. kerk wel mooier dan in een protestantse kerk, door o.a. de misdienaren en het binnenbrengen van het gebedenboek.

Bidden aan tafel en bijbellezen is G van huis uit wel gewend, H niet. Ook was bij haar thuis niet de gewoonte om een kruisje te slaan. Ze doet dat wel in de r.-k. kerk, niet als ze naar een protestantse kerkdienst gaat. Nu bidden ze eigenlijk niet aan tafel. Die gewoonte is gewoon verdwenen, daar lag geen bewuste keuze achter, zo iets verdwijnt als het ware ongemerkt. Ze vinden het ook niet echt een gemis dat ze het niet doen.

Mogelijk gaan ze dat wel weer doen, want er zitten voor hen zeker goede gedachten achter bidden aan tafel: je spreekt er mee uit dat het niet zo vanzelfsprekend is dat je voldoende te eten hebt. Bidden is heel waardevol en geeft een besef van saamhorigheid.

Beiden vinden dat hun 'gemengde huwelijk' vooral een verrijking is. G zegt daarbij dat hij vanuit zijn jeugd bepaalde beelden van katholieken had die nu zijn bijgesteld. Ook vindt hij dat je in r.-k. diensten meer tot rust komt dan in protestantse diensten. Daar ligt de nadruk op de preek en dat vraagt om actiever met het woord bezig te zijn en daarover na te denken. Maar ook H. spreekt van een verrijking.

Tot slot merken ze nog op dat het misschien goed is dat de samenwerking tussen r.-k. en protestants sterker wordt ontwikkeld. Zeker ook als de vergrijzing binnen de kerken doorgaat is het zoeken naar overeenkomsten belangrijker dan het benadrukken van de verschillen.

Geloofsopvoeding

De dochter van G en H is gedoopt in de Protestantse Kerk; daarmee is (nogmaals) de keuze gemaakt om op de protestantse kerk gericht te zijn. In zekere zin vindt H het wel jammer dat haar dochter geen eerste communie of vormsel zal doen. Ze kijkt op die sacramenten van haarzelf goed terug; dat waren voor haar feestelijke gelegenheden. Eerste communie en vormsel zijn als het ware herbevestigingen van je band met de kerk. G geeft aan dat hij dat niet zo nodig heeft. Bij hem thuis waren ze meelevend kerkelijk en in de kerkgang vond hij voldoende bevestiging van zijn kerkelijke betrokkenheid.

Of hun dochter naar de katholieke of protestantse school zal gaan, weten ze nog niet. Wel is duidelijk dat het niet de openbare school zal zijn. Welke het wel wordt, hangt mede af van de kwaliteit van de school en de afstand tussen school en huis.

Als ze haar dochter naar bed brengt, zegt H een versje van 14 engeltjes op dat ze nog kent uit haar jeugd. Bijbellezen hebben ze tot nu toe niet gedaan met hun dochter maar zullen ze spoedig wel gaan oppakken; nog onlangs hebben ze het

daar over gehad. Ze komt nu op een leeftijd dat je aan haar kunt voorlezen. G en H hebben al een aantal kinderbijbels gekregen bij de doop.

Echtpaar 5: man K katholiek en vrouw L protestants

Introductie

De heer K en mevrouw L zijn vijf jaar getrouwd en hebben een zoon van een jaar en een zoon van vier jaar. Beide zonen zijn gedoopt in de katholieke parochie. K is rooms-katholiek, L protestants (Nederlands Hervormd).

Huwelijk en huwelijksvoorbereiding

K en L zijn in een oecumenische dienst getrouwd, waarin zowel een r.-k. pastor als een protestantse dominee voorgingen. De trouwdienst vond in de katholieke kerk plaats. Voorafgaand aan de dienst zijn de pastor en de dominee een keer op bezoek geweest. Hoe de taken binnen de dienst verdeeld zouden worden tussen dominee en pastor hebben ze waarschijnlijk in onderling overleg besproken, maar niet bij K en L.

Er is niet ter sprake geweest of een van beiden zou overstappen naar een andere kerk. Toen K en L om een oecumenisch huwelijk vroegen was dat geen enkel probleem voor beide kerken. Verschillen tussen de kerken en of dat nog lastig kan zijn, zijn eigenlijk niet besproken in de huwelijksvoorbereiding. Die verschillen zijn ook niet zo heel groot, zeggen beiden. Je gelooft immers in dezelfde God en de protestantse kerk is toch eigenlijk gewoon een soort aftakking van de rooms-katholieke kerk. Er zijn wel andere gewoontes in de kerkdiensten en het Onze Vader is bij beide kerken anders, maar in grote lijnen komt het geloof toch op hetzelfde neer. Overigens is tijdens de huwelijksdienst voor het oecumenische Onze Vader gekozen.

Naast gespreken met de pastor en de predikant hebben K en L deelgenomen aan twee huwelijksvoorbereidingsavonden georganiseerd door de katholieke kerk ter plaatse. Daar waren zeven à acht bruidsparen aanwezig.

Tijdens die avonden ging het over vragen als: ‘waarom wil je eigenlijk in de kerk trouwen?’ Het waren plezierige bijeenkomsten en het is goed om voorafgaand aan je huwelijk nog eens bij sommige vragen stil te staan. Ze vinden het onder andere belangrijk om in de kerk te trouwen omdat ze uitdrukking willen geven aan wat ze aan geloof hebben meegekregen. Het was best wel lastig om die dingen goed te verwoorden, maar tegelijk ook zinvol en plezierig. “Je wordt toch weer even bij de dingen bepaald.”

Ook is in de voorbereiding aandacht besteed aan het samenstellen van de liturgie (het boekje). Daarvoor kregen K en L een map mee met bijbelteksten en liederen

waaruit ze zelf een keuze konden maken. Zelf het boekje samenstellen maakte voor hen de dienst persoonlijker. De keuze die K en L gemaakt hebben is nog wel besproken met de pastor en de dominee.

De huwelijksviering zelf was een mooie kerkdienst. Er was ook eucharistie, waar zowel K als L aan mee hebben gedaan. Tijdens de gesprekken voor de viering is het wel of niet meedoen aan de communie niet besproken. L is niet bij het Maria-altaar geweest. Ze heeft begrepen dat dit een r.-k. gewoonte is tijdens huwelijksvieringen, maar als protestant past dat niet bij haar. Het was echt een oecumenische dienst, vinden beiden, waarbij het protestantse en het katholieke in goed evenwicht waren.

Voor het huwelijk is dispensatie aangevraagd, de brief heeft K ook gezien. Hij vindt het in het geheel niet gek dat zo'n toestemming van de bisschop nodig is. Tijdens de huwelijksvoorbereiding is niet gesproken voor welke kerk K en L zullen kiezen als er eventueel kinderen komen.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

K en L gaan niet zo heel vaak meer naar de kerk. Zeker nu er kinderen zijn wordt het wel iets minder. Ze gingen ongeveer een keer per maand naar de kerk, voordat de kinderen er waren. Ze bezochten de katholieke kerk. L vindt de sfeer in de r.-k. kerk plezieriger dan in de hervormde kerk. Daar voelt ze zich wat bekeken, terwijl je in de r.-k. kerk meer welkom bent.

Als L naar de katholieke kerk gaat, gaat ze niet ter communie. Dat past hier niet zo bij haar. Het zou haar vermoedelijk niet geweigerd worden, maar voor haar hoeft het niet.

In huis hangt een crucifix, op verzoek van K. Voor L had dat niet hoeven, zij hecht er geen waarde aan. Maar nu de crucifix er hangt, vindt ze dat wel goed. Het hoort bij K, zegt ze. Een kruisje slaan rond het eten is K van huis uit niet gewend, hij doet het nu dus ook niet. Vanzelfsprekend leren ze het de kinderen ook niet. Een weesgegroet bidden deed K wel altijd, maar hij zal die gewoonte zo goed als zeker niet aan zijn kinderen leren. Het bidden is bij L wat verwaterd, K was het van huis uit niet gewend. Alles tezamen bidden ze thuis eigenlijk maar weinig.

De verschillen tussen hun beider kerkelijke achtergrond bespreken ze niet vaak. Hoe je daarmee omgaat, moet volgens hen toch een beetje spontaan gaan. K en L hebben bewust gekozen voor een kerkelijk huwelijk, en kerk en geloof zijn van belang voor hen. In de praktijk blijkt het wel lastig om daar een goede vorm voor te vinden. Ze hebben niet het idee dat ze door hun huwelijk elementen van hun

eigen geloof zijn kwijt geraakt, maar ze voelen zich ook niet door de kerk van de ander 'verrijkt'. Er zijn wel dingen die ze bij elkaars kerk zien die ze mooi vinden. Zo is het zingen in de protestantse kerk veel beter, terwijl de doopdienst in eigen kring, zoals dat binnen de r.-k. kerk gebruikelijk is, persoonlijker. Wat geloofsvoorstellingen en -opvattingen betreft geven ze elkaar de ruimte.

Geloofsopvoeding

De beide kinderen zijn in de r.-k. kerk gedoopt. Ze wonen in een katholiek dorp, dus ligt het meer voor de hand om de kinderen katholiek te laten dopen. Ze gaan nog niet naar school, maar vermoedelijk wordt dat de protestantse school. De keuze voor de protestantse school is omdat die school dichterbij is, maar zeker ook om te zorgen dat de kinderen ook iets van het protestantisme mee krijgen in hun opvoeding. Op de school is wel ruimte voor communie-onderwijs en K en L zijn ook van plan om de kinderen eerste communie te laten doen.

Ter voorbereiding van de doop zijn een aantal voorbereidingsbijeenkomsten geweest, met meerdere stellen tegelijk. Het uitzoeken van liederen vormde een onderdeel. De avonden werden geleid door mensen uit de parochie; de pastor was wel eventjes aanwezig. Tijdens die avonden is onder andere gepraat over geloofsopvoeding van kinderen.

De doop zelf was een 'echt katholieke doop' inclusief zalving en handoplegging. Ook waren er een peetoom en peettante. L vindt de katholieke rituelen van zalving en de gewoonte van peetoom en -tante wel mooi, maar het hoeft niet echt van haar. Maar er is voor de r.-k. kerk gekozen en dan horen die dingen er gewoon bij. Een aparte doopviering, dus geen doop tijdens de gewone kerkdienst, was zij niet gewend, maar vindt ze wel mooier.

Bij de doop hebben ze een kinderbijbel gekregen. Voor het slapen gaan leest L een stukje voor uit de kinderbijbel. Ze had graag een boekje gehad met gebedjes voor het slapen gaan. Dat is nu nog een beetje zoeken. Aan de andere kant wil ze het ook spontaan laten gebeuren: als de kinderen er naar vragen, komen die dingen van zelf.

Echtpaar 6: man M katholiek en vrouw N protestants (gereformeerd)

Introductie

De heer M en mevrouw N zijn beiden 36, ze zijn bijna 9 jaar getrouwd en hebben drie kinderen. M is rooms-katholiek, N is protestants (gereformeerd).

Huwelijk en huwelijksvoorbereiding

Het was voor hen vanzelfsprekend dat je ook in de kerk trouwt. Ze zijn niet in de kerk in hun woonplaats getrouwd, maar in een heel andere plaats. Omdat daar geen predikant of priester was, hebben ze de eigen dominee gevraagd mee te reizen. Mede vanwege de reisafstand hebben ze voor één voorganger gekozen. Het huwelijk is een oecumenisch huwelijk met kerkelijke goedkeuring van de r.-k. kerk. M stelde het op prijs dat zijn huwelijk kerkelijk geregistreerd zou zijn; je trouwt in de kerk omdat je gelooft dat er een God is. Dat betekent dat er dan bepaalde kerkelijke gewoontes bij horen. Dispensatie aanvragen is zo iets.

Voorafgaand aan het huwelijk zijn gesprekken gevoerd met de plaatselijke pastor en met de predikant. Met de pastor is één keer gesproken, met de predikant 2 à 3 keer. In de gesprekken met de predikant klikte het wat meer dan in de gesprekken met de pastor. De indruk ontstond dat de pastor een gemengd huwelijk nogal een gedoe vond. Helemaal zeker weten ze dat niet, maar dat gevoel hadden ze wel. Maar of dit nu precies de reden was dat ze de dienst door de dominee lieten doen en niet door de r.-k. pastor is niet meer goed te reconstrueren.

In de voorbereidingsgesprekken is nooit ter sprake geweest of een van beiden zou overstappen naar de kerk van de ander. Beiden hebben een andere kerkelijke achtergrond en dat kan gewoon zo blijven. Waar het om gaat is dat je elkaar daarin respecteert.

Er is in de voorbereidingsgesprekken niet ter sprake geweest welke keuzes de ouders voor een kerk zullen maken als er kinderen komen, of hoe ze met de verschillen in kerkelijke achtergrond en gewoontes om zullen gaan.

In de dienst zelf was er een goed evenwicht tussen r.-k. en protestantse elementen. Daar was in de voorbereiding ook over gesproken. De viering kan dus met recht een oecumenische viering worden genoemd. Er was geen eucharistieviering of avondmaal. De keuze van de liederen was mede ingegeven door de inschatting

dat de mensen ze zouden kunnen meezingen. In de dienst is het oecumenische Onze Vader gebeden.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

N komt uit een kerkelijk milieu waarin kerkgang een belangrijke rol speelde. De afgelopen jaren gaat N niet veel meer naar de kerk; als ze gaat is het naar de protestantse kerk. Laatste kerst is ze nog naar de kerk geweest, omdat haar dochter een rol in het kerstspel had. Dan gaat ze wel met een dubbel gevoel. Naar haar beleving geldt dat als je andere zondagen niet gaat, je ook met de kerst niet in de kerk moet gaan zitten. Als N in een katholieke dienst is, gaat ze niet ter communie. Ze zou niet weten of dat wel of niet mag, maar voor haar gevoel past dat niet bij haar. M komt eigenlijk helemaal niet in de kerk. Als kind was dat al zo. Met kerst gaat hij evenmin naar de kerk.

Voor het eten bidden ze aan tafel met de kinderen, danken doen ze niet. Daar zijn geen afspraken over gemaakt, dat verdwijnt vanzelf. M was van huis uit niet gewend om een kruisje te slaan aan tafel en doet dat nu dus ook niet.

M en N ervaren het feit dat ze allebei een andere kerkelijke achtergrond hebben zeker niet als belemmering. Anderzijds vormen de verschillen ook geen aanzet om gewoontes of geloofsvoorstellingen van elkaar over te nemen. Ze zien wel verschillen bij elkaars kerkelijke traditie die ze ook wel waarderen, maar dat geeft nog geen aanleiding om gewoontes van elkaar over te nemen.

Geloofsopvoeding

Alle drie de kinderen zijn gedoopt, de doopdienst vond plaats in de protestantse kerk. De kinderen zullen geen communie doen of vormsel. De kinderen gaan naar de oecumenische school waar wel de mogelijkheid bestaat van communie-onderwijs. De kinderen zullen daar echter niet aan meedoen. Met de doop hebben M en N willen aangeven dat ze de kinderen gelovig willen opvoeden. Daarmee zeg je nog niet bij welke kerk je wilt horen. Als de kinderen communie doen, maak je die keuze volgens hen wel. Vooralsnog willen ze die keuze open laten. De kinderen mogen daar later zelf in kiezen. Eigenlijk, zo zegt M, is die splitsing tussen de kerken onzin.

Bij de geboorte van de kinderen hebben ze geboortekaartjes gestuurd aan r.-k. parochie en protestantse gemeente. Van de r.-k. parochie hebben ze geen reactie ontvangen. Vanuit de protestantse gemeente ontvingen ze een bloemetje. De dominee is na enige tijd op bezoek geweest. Tijdens dat bezoek bracht hij ook de doop ter sprake. Voor M kwam dat over alsof de dominee ervoor wilde zorgen

dat de kinderen bij de protestantse kerk kwamen en niet r.-k. gedoopt zouden worden.

Voorafgaand aan de doop zijn voorbereidingsavonden geweest met meerdere doopouders, ouderling van dienst en de predikant. Tijdens die gesprekken ging het onder andere over wat de doop inhoudt en wat de doopbelofte wil zeggen. Er waren geen peetoom of -tante voor de kinderen. M had wel een peettante, maar dat stelde niet veel voor. Hij heeft dus niet bijzondere of dierbare herinneringen aan dat fenomeen. En N geeft aan dat zij meer waarde hecht aan de gemeente als getuige. Een peetoom of -tante wil namelijk zoiets zeggen dat deze beloven de ouders en de kinderen te begeleiden in de geloofsopvoeding, maar daar komt tegenwoordig toch meestal niets van. Daarom vindt ze het ook goed dat de doop plaatsvindt tijdens een gewone kerkdienst.

Voor M geldt hier dat hij niet veel in de kerk komt, dus ook niet in de protestantse kerk; hij hecht dan ook niet zoveel betekenis aan het feit dat de gemeente doopgetuige is. Hij kent die mensen nauwelijks, zegt hij.

Tijdens de doop kregen de kinderen wel een kruisje op het hoofd met zalf. Daar hecht N niet veel waarde aan, ze vindt het prima als M dat wil. Voor M sluit het aan bij wat in zijn kerk gebruikelijk is.

N bemerkt dat op de oecumenische school niet zo veel aandacht wordt besteed aan de bijbelse verhalen, dat vindt ze wel jammer. Zij vindt de Bijbel wel van belang. Ook het ritueel van het bijbellezen aan tafel vond ze een goede gewoonte. M was dat niet gewend en mist het nu ook niet, nu zij dat met de kinderen niet doen.

Echtpaar 7: man O onkerkelijk en vrouw P katholiek

Introductie

Het echtpaar O en P is binnenkort 40 jaar getrouwd. Zij zijn 66 (vrouw) en 70 jaar (man) oud. O is nooit kerklid geweest, en P praktiserend katholiek. Zij hebben twee kinderen en inmiddels twee kleinkinderen. De kinderen zijn niet expliciet katholiek opgevoed, toch hebben zij beiden nu praktiserend katholieke partners.

O is altijd, al sinds de peuterschool, niet te overtuigen geweest van de logica van het christendom, zoals hij het zelf uitdrukt. Zijn ouders waren, in zijn eigen woorden, vrijzinnig hervormd. Hij is wel naar zondagsschool geweest en heeft op de lagere school godsdienstlessen gevolgd. Maar hij voelde zich “ernstig voor de gek gehouden”.

P komt uit een gezin waar voor de vader het katholieke geloof heel belangrijk was. Haar moeder was van huis uit niet gelovig en meer uit praktische overwegingen katholiek geworden.

O geeft aan niet te geloven omdat hij “er geen fluit van begrijpt”. O heeft wel zijn best gedaan om iets van het katholieke geloof te weten te komen maar uiteindelijk is hij niet overtuigd. P is “van huis uit” katholiek en ook altijd gebleven, al is haar geloof wel veranderd. Zij heeft het gehuwd zijn met een man die uitgesproken niet-religieus is, als “pittig” ervaren.

P is niet omgezwaaid naar de kant van haar man maar ze noemt zichzelf aarzelend “van binnen” nog katholiek. Ze is wel onder invloed van haar man kritischer naar haar geloof gaan kijken.

Voor het huwelijk zijn er al duidelijke afspraken gemaakt over de geloofsopvoeding van eventuele kinderen. Zij zouden niet kerkelijk worden opgevoed. Toch zijn hun kinderen volgens O en P “niet onverschillig t.a.v. van geloof maar verwerpen wel het instituut.”

Huwelijk en huwelijksvoorbereiding

Toen O en P elkaar leerden kennen, ruim veertig jaar geleden, wilde O in eerste instantie geen avances maken. Hij dacht geen schijn van kans te hebben op positieve aandacht van de vrouw waar hij verliefd op was omdat zij katholiek was en hij “niets”. Hij heeft het probleem, want zo ervoer hij dit toch, direct bij aanvang van de relatie aan de orde gesteld om teleurstellingen te voorkomen. P heeft zich er toen bij neergelegd en zich aan die afspraak gehouden.

O wilde niet in de kerk trouwen omdat hij zichzelf dan “een schijnheilige” zou vinden. O opteerde voor alleen een burgerlijk huwelijk, maar hoe dichter de dag naderde, des te meer P wilde dat er ook “iets geestelijk meegenomen zou worden”. Ze had er moeite mee want het was haar “te koud”.

Volgens beider mening vonden de ouders van P een huwelijk goed omdat hij een goede baan had, hoewel ze wisten, vanaf het eerste moment, dat hij onkerkelijk was. De ouders van P hebben echter hun eventuele misnoegen hierover voor zich gehouden. Achteraf blijkt dat haar vader het heel moeilijk heeft gevonden dat er geen formeel kerkelijk huwelijk is gesloten. P is wel blij dat haar ouders hier geen overduidelijk punt van hebben gemaakt want ze vermoedt dat het de verstandhouding zou hebben aangetast.

De huwelijksviering vond tevens plaats in een ruimte van de Open Deur in Amsterdam.

Deze viering is samengesteld in overleg met de voorganger van de Open Deur.

Met de kerk waarbij P hoorde, De Krijtberg, kon ze “de klik” niet maken.

Ze had horen zeggen dat het niet kon, dus heeft zij niet de moeite genomen te praten met de pastor. Het was van te voren voor hen duidelijk dat een dergelijk huwelijk niet kon. Letterlijk hoorde zij: “Mevrouw, het kan niet wat u wilt”.

Inhoudelijk was voor P het belangrijkste de preek, die wilde ze. En dan een gebed en een orgelspel op een gehuurd orgeltje.

De pater van de Open Deur vond eigenlijk dat O gelijk had. Dat een kerkelijk huwelijk schijnheilig zou zijn.

Tijdens de viering zat de vader van P naast haar en moest huilen. Het echtpaar heeft het geïnterpreteerd dat het voor hem moeilijk moet zijn geweest dat zijn dochter “niet naar het altaar ging”, niet het sacrament zou ontvangen.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

Het echtpaar heeft een *modus vivendi* gevonden met de discrepantie in overtuigingen: zij hebben het onderwerp zo veel mogelijk gemedend. P geeft wel aan dat moeilijk te vinden en aandacht voor religie erg gemist te hebben als gedeelde factor in hun leven. Ze geeft aan dat ze niet op het debat dat haar man wel wilde, was voorbereid omdat ze dat in haar katholieke opvoeding niet had geleerd. Ze kon geen argumenten leveren want had geleerd “het gewoon te geloven”.

P ervaart met haar man niet “die klik” in het praten over haar geloof, dat heeft ze wel soms met anderen.

P is door de kritische vragen van haar man aan veel dingen in het geloof gaan twijfelen en heeft veel “waarheden” los gelaten. Toch heeft ze haar katholieke geloof in grote lijnen niet losgelaten. Ze is er door haar opvoeding “mee door-drenkt”. Ze komen, naar eigen zeggen, niet verder dan discussiëren over het

geloof waarbij volgens mevrouw niet het niveau van de ervaring geraakt wordt. Ze zijn écht twee uitersten.

Zij zijn in jongere jaren wel eens samen naar de vieringen van Jan van Kilsdonk geweest. Daar kon O het wel redelijk “volhouden”, want “het was iets makkelijker te volgen”. Deze periode gaat bij P gepaard met een geleidelijke omwenteling. O duidt dit positief en verklaart het doordat hij er een andere wereldbeeld naast gezet heeft. Hij geeft het volgende beeld van de ontwikkeling van zijn vrouw: “het is net alsof je in het donker de trap af loopt en dat de trapleuning plotseling ophoudt.” Waarbij P zichzelf de vraag stelt: in hoeverre ben ik eigenlijk nog gelovig? Zij is niet onder invloed van haar man helemaal ongelovig geworden. Ze gaat naar alternatieve vieringen en ervaart dat als prettig.

P is niet meer kerkelijk actief. Op hoogtepunten in het leven deelt het echtpaar echter wel de kerkgang, bijvoorbeeld bij missen ter nagedachtenis aan haar ouders.

Geloofsopvoeding

Voordat O en P gingen trouwen, hadden ze al afgesproken om hun kinderen niet gelovig op te voeden. “Als je kerkelijk zou gaan trouwen, dan moest je ook beloven je kinderen christelijk op te voeden”. P merkt en passant op “dat het net in die periode was dat het christelijke opvoeding werd in plaats van katholieke opvoeding.” Ze hebben de kinderen wel duidelijk met normen en waarden opgevoed.

P vindt het moeilijk om hun kinderen te overtuigen van de waarheid van het geloof, ze heeft hiervoor geen instrumenten gekregen en ze weet zelf ook niet meer wat ze gelooft. En haar man vindt het niet de waarheid.

De pastor van de huidige parochie heeft nog geprobeerd P ertoe te brengen haar man te overtuigen om de kinderen te laten dopen. Ze hadden echter samen van te voren afgesproken dat dit niet zou gebeuren en aan die afspraak hebben ze zich gehouden. O heeft de overtuiging dat de kinderen zelf moeten kiezen voor wel/geen lidmaatschap van een kerk en eventueel een doop. Hij is er niet per definitie zelf op tegen. Maar vindt dat hij niet het recht heeft de keuze te beïnvloeden.

De kinderen hebben wel op katholieke scholen gezeten maar vader heeft zich ervan vergewist dat het niet “met de paplepel werd ingegoten”, want dan had hij ze naar een andere school gedaan.

Hun kinderen zijn niet gedoopt maar de dochter is getrouwd met een Engelse rooms-katholieke man. Zij zijn niet sacramenteel gehuwd maar met een latere bevestiging. Zij hebben twee kinderen en die zijn beide r.-k. gedoopt. De dochter is waarschijnlijk min of meer ongeïnteresseerd in de kerk. De gelovige opvoeding

laat ze aan haar echtgenoot over. Zij participeert niet maar staat het ook niet in de weg. De zoon heeft een relatie met een katholieke vriendin.

Vader heeft hem te rade gegeven op tijd “het onderwerp” te bespreken (inmiddels is hij ook getrouwd maar niet voor de kerk).

De zoon heeft ooit wel verteld het jammer te vinden dat hij geen richting heeft meegekregen in het geloof. Hij had wel ergens bij willen horen, maar mist het ook niet.

P heeft er geen spijt van dat ze de opvoeding zo hebben gedaan. Ze heeft er geen moeite mee gehad dat de kinderen niet gedoopt zijn.

Op dat moment kon ze ook niet anders omdat ze zelf geen mogelijkheid zag om het “geloof” over te overdragen.

Echtpaar 8: man Q katholiek en vrouw R protestant (aanvankelijk niet-kerkelijk)

Introductie

Mevrouw R is 36 jaar. Zij komt oorspronkelijk uit het oosten van het land, evenals haar echtgenoot. Haar moeder was “niet-religieus socialistisch” en haar vader kwam uit een katholiek gezin. Later heeft vader zich om onbekende reden uit de kerk laten schrijven. R heeft geen religieuze opvoeding gehad. Haar oma was wel heel gelovig katholiek en nam haar met Kerst mee naar de kerk. Rervaart dit als een kiempje van het katholicisme dat bij haar is geplant. Toen zij zelf meer recentelijk religieuze vragen kreeg, ging ze in eerste instantie dan ook op zoek binnen de katholieke traditie. Omdat dit dan toch het dichtste bij haar eigen achtergrond lag en zeker bij die van haar echtgenoot. In de r.-k. kerk kon ze echter niet de antwoorden vinden op de vragen die ze had. In het dorp waar ze nu wonen, Noord-Groningen, heeft ze zich gaandeweg aangesloten bij de Protestantse Gemeente. Zij is daar actief kerklid en o.a. koster en actief in andere segmenten van het kerkelijk leven, het volgen van geloofverdieping cursussen. Door haar niet-religieuze opvoeding voelde zij zich lange tijd in “een soort luchtledige”. Ze geeft aan veel te hebben meegemaakt, zoals het overlijden van hun zontje drie dagen na zijn geboorte, waardoor ze op zoek is gegaan naar een levensbeschouwelijk kader. Dit vond ze onder andere in de Bijbel. In 2003 heeft ze zich in de Protestantse Kerk laten dopen.

De heer Q is 50 jaar en in “een katholiek nest” opgegroeid en heeft de communie en het vormsel ontvangen en is misdienaar geweest. Een oom van vaderskant was architect en “superkatholiek” en heeft veel kerken gebouwd. Q geeft aan dat dit de reden was waarom zijn vader ook heel religieus is geworden.

Zijn moeder was ook van huis uit katholiek en is dieper gelovig geworden toen zijn vader is overleden. Zij heeft zelfs de pelgrimage naar Santiago de Compostella gelopen. Zijn ouders zijn op latere leeftijd “progressieve katholieken” geworden en zijn uiteindelijk niet meer naar de kerk gegaan, maar hij omschrijft ze allebei als heel gelovig.

Zelf is hij later steeds minder naar de katholieke kerk gegaan en heden ten dage alleen nog als zijn broer iets in de kerk doet, doop of communie van zijn kinderen. Deze broer is ook “superkatholiek” (gebleven). Verder gaat hij alleen met de “leuke uitjes” van de Protestantse Kerk van zijn vrouw mee, zoals zij lachend toevoegt, verder komt hij nooit meer in de kerk.

Op de vraag of hij zichzelf katholiek zou willen benoemen, geeft hij aan het niet te weten. Hij heeft veel vragen en worstelt er mee. Veel vragen krijgt hij voor

zichzelf niet beantwoord. In ieder geval is de facto hij buitenkerkelijk geworden. Ook binnen de kerk van zijn vrouw kan hij het niet vinden. Hij omschrijft zichzelf als niet meer kerkelijk maar is er “van binnen” wel veel mee bezig.

Religie is geen vreemde factor in het leven van Q. Hij is kunstenaar en maakt vaak kunst met een religieuze betekenis. Hij geeft aan dit te danken te hebben aan de symboliek uit de katholieke kerk. Dit aspect van de katholieke kerk waardeert hij enorm.

Volgens hem heeft de (recente) religieuze zoektocht van zijn vrouw geen invloed op zijn eigen geloofsleven. Ze praten samen wel regelmatig over het geloof, ook al voordat zij protestant werd.

Huwelijk en huwelijksvoorbereiding

In het begin van hun relatie omschrijven beide partners zichzelf als “niets”. Ze waren er wel allebei “van binnen” mee bezig maar gaven er naar buiten toe geen vorm aan. Ze zijn dan ook niet kerkelijk getrouwd. Op dat moment had het voor beiden geen enkele waarde, waarbij het lijkt alsof Q vooral rekening heeft gehouden met het “niets” zijn van zijn vrouw. Daarnaast speelde de ingewikkelde procedure om katholiek kerkelijk te kunnen trouwen een belangrijke rol. Deze moeite hadden ze er niet voor over.

Na de dood van hun zoontje veranderde er iets. De ervaringen bij de begrafenis van hun zoontje laten de verschillen tussen beiden goed zien. R ervoer God daar aanwezig en gelooft in het voortbestaan van mensen in de hemel, terwijl Q alleen maar meer vragen kreeg omdat bijvoorbeeld het kindje veel pijn heeft gehad voordat het stierf. Het waardevolle voor beiden was het feit dat ze door deze dood veel dichter bij elkaar kwamen.

Zij geven aan dat (praten over) religie verder geen invloed heeft gehad op hun relatie. Beider zoektochten zijn los van elkaar en naast elkaar gelopen. In veel respect, vrijheid en openheid. Ze hebben elkaar geen wil opgelegd.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

R heeft zoals gezegd een actief geloofsleven gekregen. Zij heeft er al zoekend vorm aan gegeven. Haar kerkelijke participatie is groot.

Q heeft een meer “innerlijk” geloofsleven dat zich bijvoorbeeld uit in zijn beeldende kunst. Het uit zich niet in een kerkgang, ook niet naar de kerk van zijn vrouw.

Geloofsopvoeding

Het echtpaar heeft twee dochters van 4 en 9 jaar. De kinderen gaan regelmatig mee naar de kerk van R. De oudste is zeer gelovig, de jongste lijkt er “wat minder gevoelig voor”. Ze gaan allebei naar “bijbelles”. De oudste gaat momenteel minder naar de kerk door wisseling van de dominee. Ze zijn allebei Protestant gedoopt. Q staat daar ook helemaal achter.

Bidden voor het eten doen ze niet omdat R zich daar wat onthand mee voelt. R is het niet gewend en schaamt zich er eigenlijk ook voor. Ze zou het echter “diep in haar hart” wel willen. Q vindt het niet belangrijk en wil het liever niet. Vroeger vond hij het “normaal” dat er werd gebeden.

De moeder van Q helpt haar met de gelovige opvoeding door bijvoorbeeld gebedenboekjes aan te reiken speciaal voor kinderen.

De man vindt het wel belangrijk dat de kinderen ermee bezig zijn en stimuleert dit ook, al vindt hij dat hij er zelf meer aan zou moeten doen. Momenteel gaan de kinderen nagenoeg niet meer naar de kerk omdat de “leuke dominee” weg is. Ze willen de dochters niet dwingen om naar de kerk gaan en een lange preek aan te moeten horen.

De christelijke normen en waarden vinden beide ouders heel belangrijk om over te dragen. Dit doen zij dan ook actief. Bijvoorbeeld voor elkaar zorgen, de sociale samenhang, saamhorigheid.

De oudste dochter wil aan het eind van het interview ook graag haar mening geven: “God bestaat wel, maar ik weet het niet zeker, maar ik denk het wel.”

Echtpaar 9: man S katholiek en vrouw T onkerkelijk

Introductie

Het echtpaar S en T woont in het oosten van het land. Zij zijn 24 jaar getrouwd en ze kennen elkaar in het totaal 30 jaar. Ze hebben twee zoons van 19 en 22 jaar.

S is r.-k. en omschrijft zichzelf als “behoorlijk kerkelijk”. Toen hij nog bij zijn ouders woonde gingen ze iedere zondag naar de kerk, alleen bij zeer hoge uitzondering niet. Hij is misdienaar geweest en acoliet. De vrouw is zonder religieuze overtuiging opgevoed.

Huwelijk en huwelijksvoorbereiding

Tijdens de verkeringstijd bleek al snel dat deze twee mensen voor elkaar bestemd waren. Op aandringen van de man, maar met beider instemming, hebben ze voor een kerkelijk huwelijk gekozen. Hier is formeel toestemming voor gevraagd. Hij wilde een “echte mis, niet zo’n doe-het-zelfmisje”.

Via een oom van de man, een Benedictijner monnik, zijn zij naar een pastoor dicht bij hun woonplaats verwezen. S omschrijft hem als “een ouderwetse pastoor”. Hij was erg ‘zwaar’, erg orthodox, met missen in het Latijn, maar wel aardig. Deze pastoor heeft hen beide, maar met name de vrouw, “op een aantal zondagen voorgelicht over ons geloof”. Daarna hebben zij nog een aantal gesprekken gehad met een religieuze die werkte als pastor.

De vrouw vond het heel interessant en deed het met plezier.

Terugkijkend op de huwelijksvoorbereiding heeft de vrouw het als goed ervaren. Daarbij maakt ze echter de opmerking dat het volgens haar “voor deze tijd te zwaar zou zijn”. De uitleg en waarde van het geloof zou meer aan moeten sluiten bij het dagelijks leven. Ze miste de vertaalslag van bijvoorbeeld de Bijbelverhalen naar haar dagelijks leven.

De nadruk tijdens haar vorming lag op de geloofsleer. Nu vindt ze dat een te “technische” benadering. Ze miste het gevoel erbij. En omdat zij het niet van haar ouders heeft meegekregen, kon ze dat stuk niet zelf opvangen, zo is haar eigen interpretatie.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

T heeft interesse gehouden in het katholieke geloof tot lang nadat de kinderen geboren waren. Het gezin ging samen naar de kerk, tot het wat begon te verwate-

ren. De diensten in de kerk spraken met name T steeds minder aan, de diensten kwamen gevoelsmatig steeds verder van haar leven te staan. Ze zegt over zichzelf dat ze er misschien te weinig van begreep om het naar haar eigen leven toe om te kunnen buigen.

Het was niet eenvoudig met hun zoons in de kerk te zitten, een van de zoons heeft ADHD en kon moeilijk stilzitten.

De man heeft zijn katholieke geloof altijd, ook nu nog, ervaren “als een warme deken om je heen”. Nadat het gezin niet meer gezamenlijk naar de kerk ging, ging de man alleen, tot ook hij ermee stopte. Maar ook nu nog, als hij met feestdagen in de kerk komt, voelt hij er zich direct thuis.

Dit alles heeft ertoe geleid dat het echtpaar ten langsten niet meer naar de kerk gaat. Dit heeft ook heel praktische redenen, vullen zij aan.

Een aantal jaren geleden is het gezin uit het westen naar de huidige woonplaats verhuisd om een bedrijf te beginnen. De zondag was voor hen de enige vrije dag, die ze liever aan andere dingen besteden dan aan kerkgang. En van “lieverlee vind je het dan wel best zo”, zegt de man. Toch ervaart hij het als niet-prettig dat hij niet meer regelmatig naar de kerk gaat.

De vrouw zoekt de oorzaak grotendeels in het feit dat zij het geloof niet van huis uit heeft meegekregen en dus de “ervaring met het religieuze mist”, waardoor het sneller verwatert. Voor haar gaat het meer “om het gevoel dat in je zit”, en minder om de vraag of God bestaat of niet. En daarvoor hoef je dan niet naar de kerk. En naar haar overtuiging komt dat gevoel meer overeen met je waarden en normen. De man vindt ook dat we in Nederland allemaal christelijke normen en waarden hebben meegekregen, ook zijn vrouw, al worden die niet expliciet gemaakt. Hij omschrijft haar ouders als ongelovig maar zeer oprecht en sociaal. Tegelijk kennen zij ook veel gelovigen die ze als mens niet prettig vinden, die het “achter de ellebogen hebben”.

Wat ze wel consequent hebben volgehouden is het gebed voor het eten. Concluderend zeggen zij: “We zijn niet bewust onkerkelijk geworden, het was een sluipend proces”.

Geloofsopvoeding

De ouders hebben hun zoons bewust rooms-katholiek op willen voeden. De zoons zijn allebei gedoopt en hebben de eerste communie gedaan. De lagere school was bewust een rooms-katholieke school. In de puberteit werd het anders. Het vormsel hebben ze niet meer willen doen. Toen ze naar de middelbare school gingen, hebben de ouders hun de keuze gegeven. De jongens hebben ervoor gekozen om niet meer met het geloof bezig te zijn. Deze periode viel samen met de aanschaf van de boot waar ze op zondag als gezin mee gingen

varen. Zo trekken zij de conclusie: “er moet toch iets van gewenning in zo’n kerkgang zitten, anders ga je niet meer.”

De oudste zoon heeft nu een relatie met een gereformeerde vriendin. Met haar gaat hij twee keer per zondag naar de kerk. Hij heeft een alfacursus, catechisatie, Bijbelcursussen en gespreksgroepen gevolgd om meer te weten te komen. De ouders geven aan dat de oudste zoon weinig verteld over die dingen en zij vragen zich af of hij hiermee door zou gaan als hij geen relatie meer zou hebben met deze vriendin. Zij vermoeden dat hij het alleen voor zijn vriendin doet. De jongste doet helemaal niets met zijn gelovige opvoeding.

De man vindt het “zonde” dat zijn zoons, met name de jongste, zich nergens meer in verdiepen: “hoe meer allround je bent in het geloof, des te beter het is, anders heb je toch een beetje oppervlakkige manier van leven”, zegt hij. Je mist volgens hem daarmee de fundamenten waarop je leeft. Hiermee bedoelt hij met name de normen en waarden.

Voor de vrouw gaat het er voornamelijk om dat je gelukkig bent. En voor haar is geloof geen garantie dat je dan een betere persoon bent. Een beter mens zijn zit in je.

De ervaring van het gemengd gehuwd zijn is meerduidelijk. Ze erkennen beide dat het al dan niet gelovig zijn van de partners elkaar zowel positief als negatief beïnvloed heeft. Door het relatief ongelovig zijn van de vrouw is de man minder kerkelijk dan hij zou willen zijn. Als de vrouw een ongelovige man had getrouwd, dan was het hele gebied van het geloof niet voor haar geopend. Zij ervaart de manier waarop zij nu kennis heeft gemaakt met het geloof wel als een verrijking. Voor haar heeft het iets toegevoegd terwijl ze vermoedt dat het voor haar man iets heeft afgenomen. De man beaamt dat. Eigenlijk had hij het anders gewild, maar draagt hiervoor zelf de verantwoordelijkheid: “dan had ik het ook gewoon moeten doen.” Hij houdt altijd een schuldgevoel dat hij eigenlijk naar de kerk zou moeten. Het blijft bij hem knagen.

Aan het eind van het gesprek wil mevrouw T nog iets toevoegen. Zij vindt het voor haar man ook een verrijking dat hij met een niet-gelovige vrouw is getrouwd omdat zij andere perspectieven heeft.

Echtpaar 10: man V moslim en vrouw W katholiek

Introductie

De heer V (35 jaar) en mevrouw W (36 jaar) hebben elkaar leren kennen tijdens een vakantie van W. Het was “liefde op het eerste gezicht” en U heeft haar al heel snel ten huwelijk gevraagd. Na vakantiebezoeken over en weer hebben ze de sprong gemaakt en de verblijfprocedure gestart. Inmiddels hebben ze twee kinderen; een zoontje van 4 jaar en een dochtertje van 2 jaar. W is katholiek en V is moslim.

Huwelijk en huwelijksvoorbereiding

Het paar is allereerst getrouwd vanwege de diepe liefde die ze voor elkaar voelen. Daarnaast waren het juridische en praktische redenen die een keuze voor het huwelijk voor het stel makkelijker maakten. Twee maanden nadat de man in Nederland was aangekomen, hebben ze een burgerlijk huwelijk gesloten. In het najaar van datzelfde jaar zijn ze groots in het geboorteland van V getrouwd, op de traditionele manier, in aanwezigheid van beide naaste families. Kort daarna hebben ze in de kerk in hun woonplaats in Nederland een huwelijksviering gedaan.

Deze viering is voorbereid door een vrouwelijk pastor, een religieuze, die in de dienst is voorgegaan. W geeft aan zich prettig bij haar te voelen en om die reden door haar getrouwd te willen worden. Deze pastor had ook ervaring in het huwen van gemengde stellen. Ze wilden graag deze pastor omdat ze haar waarden, dat was voor hen belangrijker dan een ambtsdrager die hun huwelijk zou sluiten. Op dat moment was er ook niet duidelijk een priester verbonden aan die kerk, dus dat kwam niet direct in aanmerking. Voor mevrouw was het belangrijker dat er een goede viering was dan dat dit een sacramenteel huwelijk moest zijn. De formele dispensatie die noodzakelijk was om met een man met een andere religieuze overtuiging te kunnen trouwen, zou niet haalbaar zijn voor de huwelijksdatum. Dit is door de pastor allemaal van te voren uitgelegd. De vrouw vond dit niet belangrijk vanuit de overtuiging dat “we toch wel de zegen van God krijgen, ook via deze pastor”. De belangrijkste reden om kerkelijk te trouwen was de wens hun huwelijk te laten zegenen en dit met hun naasten te delen. Het gaat het echtpaar erom dat je probeert een goed mens te zijn.

De huwelijksvoorbereiding in de kerk in Nederland was kort en concreet. Er zijn afspraken gemaakt over de datum, de te kiezen teksten en Schriftlezingen.

De voorgangster heeft hen de vrijheid gegeven een viering samen te stellen zoals ze die zelf graag inhoudelijk wilden.

Voordat het echtpaar in Nederland een huwelijksviering had, zijn ze formeel volgens de moslimtraditie getrouwd. Voor de man is het belangrijkste in de islamitische huwelijksplechtigheid dat je een belofte aan elkaar doet, ten overstaan van de imam en door het uitspreken van een Koranvers. Hij belooft als man, ten overstaan van de naaste familieleden, de imam en de getuigen, zijn echtgenote goed te zullen behandelen. Dit geeft voor hem duidelijk extra betekenis aan het huwelijk.

De huwelijksvoltrekking in het geboorteland van V is niet van te voren met de imam doorgenomen. Deze is “standaard” en redelijk eenvoudig verlopen. De vrouw wist ook niet precies hoe het zou gaan, ze heeft “zich laten verrassen”. Uit respect voor de imam heeft ze een hoofddoek omgedaan. Het feest daarna had heel veel gasten.

De man heeft alles geregeld omtrent het huwelijk in zijn land. De vrouw heeft alles in Nederland voorbereid.

Geloofsleven en kerkelijke participatie

W is opgevoed door een katholieke vader en een niet-religieuze moeder. Met hem ging ze in haar jeugd veel naar de kerk. Ze heeft alle sacramenten die horen bij de kindertijd ontvangen en is misdienaar geweest. Ze heeft goede herinneringen aan de kerk in haar jeugd. Het gezin was het enige katholieke gezin in het dorp en moest voor de kerkgang naar een ander dorp. Nadat ze voor haar studie op kamers ging wonen, is ze niet meer naar de kerk gegaan. Dit veranderde toen ze haar aanstaande man ontmoette.

Al vanaf het begin van hun relatie is mevrouw meer gaan nadenken over “geloof”.

De relatie heeft haar ertoe gebracht opnieuw naar de kerk te gaan in haar woonplaats. De vieringen aldaar “spraken haar erg aan. Het verhaal dat er werd verteld raakten mij”. Ze werd een actieve parochiaan, onder andere door deelname aan het kerkkoor.

V heeft zich diepgaand bezig gehouden met de studie van religies. Tot zijn zestiende levensjaar was hij diep geïnvolveerd in de islam, hij was o.a. assistent van de imam en deed koranstudie.

Op de universiteit kwam hij in aanraking met andere geschriften, over andere religies en filosofie. Hij had een enorme honger naar kennis rond levensvragen en ethiek. Hij noemt zichzelf een boekenmonster.

Na een lange zoektocht kwam hij weer terug bij de islam. Hij geeft aan deze te nemen volgens de regels. Hij wil geen eigen islam creëren, hij is 100% moslim maar geeft tegelijk aan niet aan “de norm” te voldoen.

Recentelijk is het echtpaar verhuisd naar een andere stad. Voor de verhuizing ging W regelmatig met de kinderen naar de r.-k. kerk in hun woonplaats. Nu gaat dat om praktische redenen niet meer zo makkelijk omdat er in hun nieuwe woonplaats geen viering op zondag is. Ze mist haar parochie wel.

Het echtpaar praat met elkaar over geloofszaken, maar niet op een vergelijkende manier. Voor het huwelijk hebben ze niet zo heel veel over geloof gepraat omdat ze beiden tevreden zijn over hun eigen geloof en ze geen gelijk hoeven te halen. Later praten ze er meer over, waarbij de vrouw vragen en opmerkingen krijgt van haar man over een aantal, in zijn ogen, “vreemde” geloofsopvattingen van het christendom. Zij gaat hierdoor, in haar eigen woorden, kritischer om met haar eigen traditie, wat voor haar een verdieping betekent van haar eigen geloof zonder er afstand van te doen. In hun vorige woonplaats zijn zij samen lid geweest van een interreligieuze gespreksgroep met leerhuisavonden. Samen zijn zij uitgenodigd om lid te worden van de kerngroep.

Het feit dat ze haar man heeft ontmoet, heeft bij haar een heel proces op gang gebracht, waarbij ze geen moslim hoeft te worden.

Voor de man is het feit dat zij christelijk, katholiek is, belangrijk. Getrouwd zijn met een ongelovige vrouw zou voor hem moeilijk zijn. Omdat ze gelovig is, kunnen ze een beter gezin vormen.

Geloofsopvoeding

Voordat zij gingen trouwen en kinderen kregen hebben ze met elkaar over geloofsopvoeding gesproken. Ze hebben toen afspraken gemaakt waar ze zich aan houden. Door de grote culturele en religieuze verschillen hebben zij een aantal keuzes moeten maken.

Voor het eten bidden ze, de ene keer in het Turks en de andere keer in het Nederlands. Het zoontje bidt mee – nu nog op een kinderlijke manier. Later wil de vader wel dat hij meer “formeel” gebeden leert zeggen, mogelijk in het Arabisch. Ze hebben een bewuste keuze gemaakt om de kinderen niet te laten dopen. Dit past niet bij het geloof van de man. W vindt dit wel jammer, omdat ze het ritueel mist, maar tegelijk denkt ze ook dat het ritueel niet het belangrijkste is omdat haar kinderen toch wel door God gezegend zijn, zoals dat ook in de islam is – kinderen zijn bij de geboorte vanzelf moslim, legt ze uit.

Het zoontje zal besneden worden, volgens hen voornamelijk om hygiënische redenen. Dit zal in het geboorteland van V gebeuren.

Er wordt geen varkensvlees gegeten. W geeft aan dat zij dit geen bezwaar vindt, omdat ze om gezondheidsredenen al nauwelijks varkensvlees at en vegetarisch is opgevoed. Haar man legt hier geen norm op maar kan het wel waarderen. De kinderen krijgen zelf de keuze maar V hoopt wel in zijn hart dat zijn kinderen moslim worden, ook al is het voor hem het belangrijkste dat zijn kinderen religieus worden opgevoed. Hij ziet het als zijn taak een brug te bouwen naar zijn kinderen waarbij de vader moslim is en de moeder christen, en de kinderen zijn allebei tegelijk.

Samengevat zitten de echtlieden in een soort paradox. Ze willen geen vrijblijvende religie of een flexibele religieuze identiteit, maar leven volgens de richtlijnen. Tegelijk verwerpen ze rigide regels en grijpen terug op hun levensovertuiging dat het er vooral om gaat een goed mens te zijn. Dát is hun richtlijn. Terugkijkend op hun multi-religieuze leven samen ervaart de vrouw het als zeer verrijkend dat haar man uit een andere cultuur komt en moslim is. De man zegt dat hij hetzelfde is gebleven, maar dat de andere achtergrond van zijn vrouw meer kleur aan zijn leven heeft toegevoegd.